

Delrapport 3 - Kunskapsturism

Science tourism och kunskapsturismens möjligheter

Maritim Utveckling i Bohuslän 2019

Maria Persson, delprojektledare

EUROPEISKA UNIONEN
Europeiska regionala
utvecklingsfonden

VÄSTRA
GÖTALANDSREGIONEN
REGIONUTVECKLINGSNÄMNDEN

TILLVÄXT BOHUSLÄN

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Delrapport 3 - Kunskapsturism

Science tourism och kunskapsturismens möjligheter

Maritim utveckling i Bohuslän

2019

Maria Persson, delprojektledare

Innehåll

SAMMANFATTNING	4
INLEDNING	5
Bakgrund	5
Delprojektet Kunskapsturism	5
Syfte och mål	6
Rapportens uppbyggnad	6
Material och metod	7
Genomförda aktiviteter	7
Avgränsningar och urval	7
Begrepp	7
Kunskapsturism	9
Begreppet kunskapsturism	9
Efterfrågan på kunskapsturism	9
Kunskapsaktiviteter med varierat innehåll och djup	9
Science tourism	11
Begreppet science tourism	11
Kunskapsproduktion och autenticitet	12
Aktörsstudie kunskapsturism och science tourism	13
Introduktion	13
Sven Lovén centrum för marin infrastruktur – Tjärnö	13
Sven Lovén centrum för marin infrastruktur – Kristineberg	16
Havsfiskelaboratoriet i Lysekil	18
Havets Hus	20
Sotenäs symbioscentrum	22
Destination Havstenssund	24
Vitlycke museum	26
Kosterhavets nationalpark	29

Science tourism	32
Det goda exemplet – science tourism i Patagonien, Chile	32
Science tourism som resurs för regional utveckling och hållbar turism	32
Science tourism i norra Bohuslän	33
Förutsättningar för science tourism	33
Science tourism och samverkan	34
Sammanfattning och rekommendationer	34
Kunskap som produkt och innovation	35
Upplevelser och kunskap	35
Att produktifiera och saluföra kunskap	35
Marknadsföringsinnovation	36
Inspiration från kulturarvsturismen	36
Sammanfattning och rekommendationer	37
Maritim kunskapsturism och hållbar utveckling	38
Målkonflikt	38
Kunskapsturismens hållbara värden	38
Sammanfattning och rekommendationer	40
I spåren av tidigare havsbruk – en kulturhistorisk ingång till det maritima	41
Många spår efter tidigare havsbruk	41
Maritima lämningar	41
Kunskapsunderlag	43
Sammanfattning och rekommendationer	43
Samverkan och samverkansmöjligheter	44
Samverkan idag	44
Hinder och idéer framåt	45
Samverkan med guideföretag	45
Konkurrens	46
Sammanfattning och rekommendationer - kunskap i centrum för samverkan	46
Referenser	48
Litteratur och rapporter	48
Webbsidor	49
Muntliga uppgifter	50
Kulturmiljöprogram	51
Bilagor	51
Bilaga 1: Inbjudan till workshop	52
Bilaga 2: Dokumentation workshop	53

Författare och foton:

Maria Persson Forskare vid Göteborgs Universitet på Institutionen för historiska studier

Sammanfattning

Delprojektet kunskapsturism, en del av Maritim utveckling i Bohuslän, har haft till syfte att undersöka och problematisera de två begreppen science tourism och kunskapsturism. Målen har varit att definiera och utforska dessa begrepp samt hur de kan användas som bärande och attraktiva komponenter inom turistnäring och destinationsutveckling. Vidare har syftet även varit att visa på hur dessa koncept kan bidra till ökad koppling och samverkan mellan maritim forskning och företagsutveckling samt att undersöka förutsättningarna för maritim turism med koppling till kunskap och forskning i norra Bohuslän.

Med begreppet kunskapsturism avses alla former av turism där kunskapsöverföring är centralt. Hit räknas exempelvis matturism, naturturism, maritim turism och turism kopplat till kulturhistoriska sammanhang. Begreppet science tourism innefattar turism med koppling till forskningsverksamheter. Det kan exempelvis vara då en forskningsstation ger visningar av verksamheten eller erbjuder deltagande vid forskningsexkursioner. Idag märks en ökad efterfrågan på kunskapsbaserade upplevelser. Detta är en del av utvecklingen där semestern av många ses som en tid för personlig utveckling och självförverkligande, i vilket lärande är en viktig del.

I projektet har en aktörsstudie av åtta olika kunskapsaktörer i norra Bohuslän genomförts; Sven Lovén centrum för marin infrastruktur – Tjärnö, Sven Lovén centrum för marin infrastruktur - Kristineberg, Havsfiskelaboratoriet i Lysekil, Havets Hus, Sotenäs symbioscentrum, Destination Havstenssund, Vitlycke museum, Kosterhavets Nationalpark. Fokus har lagts på aktörernas publika verksamhet samt deras samverkan med övrig besöksnäring. Samverkansgraden med företag inom besöksnäring som exempelvis guide- och upplevelseföretag är förhållandevis låg och här finns en stor utvecklingspotential.

Både kunskapsturism och science tourism kan bidra till regional utveckling och hållbar turism. Kunskapsturismens viktigaste beståndsdel är kunskap. Därför rekommenderas att lyfta fram kunskap som ledord i näringarnas marknadsföring, för att möta den ökade efterfrågan på kunskapsbaserade upplevelser. Studien visar även på kunskapsturismens hållbara värden. Kunskapsturism och science tourism har möjlighet att sprida kunskap och öka medvetenheten om havet. Det är även viktigt i den målkonflikt som uppstår mellan ökat fokus på havet genom besöksnäring och att värna om unika havsmiljöer. Befintlig guideverksamhet bygger till stor del på kulturhistorisk grund. En rekommendation för den guide eller det upplevelseföretag som vill finna ingångar till maritim turism är att ta utgångspunkt i det förflutna, genom kulturhistoriska aspekter av havsbruk. Genom att berätta om tidigare havsbruk öppnas en övergång till att berätta om dagens maritima näringar och förutsättningar.

Undersökningen visar att science tourism kan vara en viktig resurs i regional och lokal utveckling. För att nå dit krävs ökad samverkan och nätverksskapande. Man behöver även finna vägar för att komma över trösklar för samarbete som uppstår då verksamheter med olika syften, mål och verksamheter skall mötas. Akademi och näringsliv bygger på olika värden och det är därför en förutsättning för samverkan att se hur man kan dra nytta av varandras arbetssätt och värden. Ökad samverkan skapar mervärde för akademi, näringsliv och destination.

För en utveckling av kunskapsturism och science tourism rekommenderar delprojektet: ökat fokus på kunskap i marknadsföringen, tydligare koppling till hållbar utveckling och hållbar turism, en utgångspunkt i maritimt kulturarv för den guide som vill finna ingångar i det maritima och en ökad fokus på samverkan och nätverksskapande.

Inledning

Bakgrund

Tillväxt Norra Bohuslän är en arena för samarbete mellan kommunerna Strömstad, Tanum, Lysekil och Sotenäs samt en projektorganisation där samtliga projekt leder mot samma mål; att med balans och varsamhet om miljö och människor skapa tillväxt och utveckling i Norra Bohuslän.

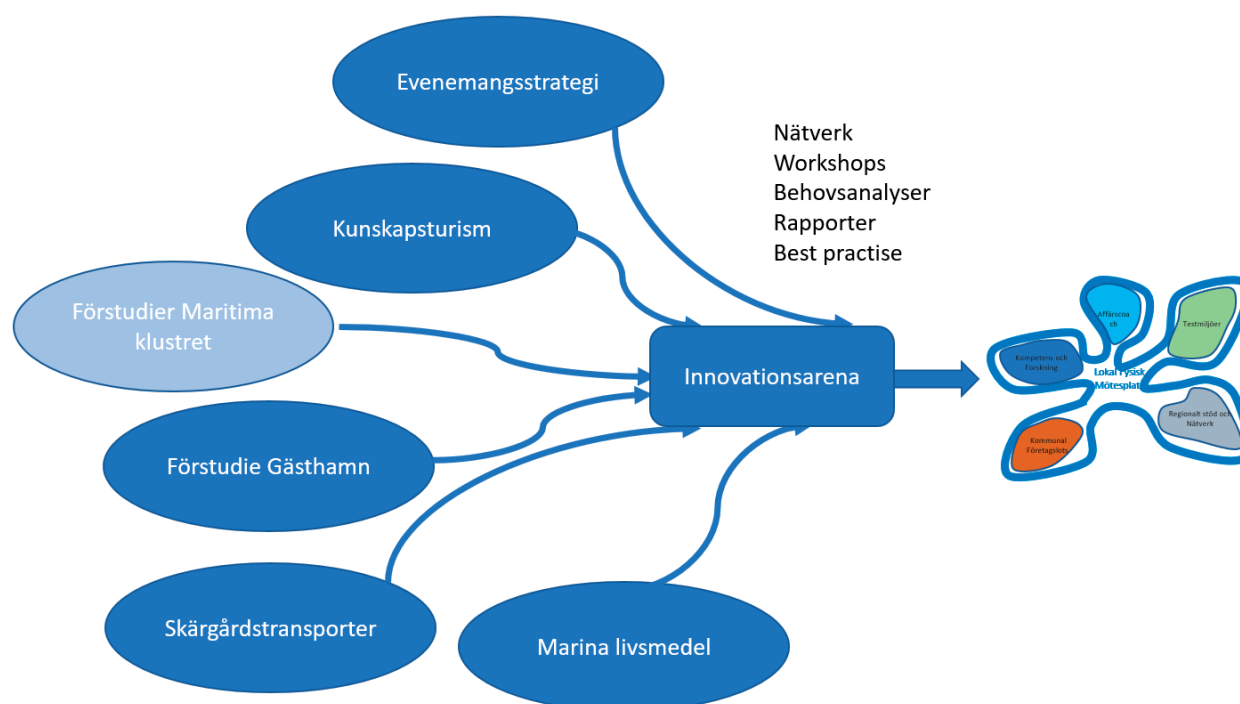
Maritim Utveckling i Bohuslän (MUB) är ett treårigt projekt inom Tillväxt Norra Bohuslän som genomförs i samverkan med Göteborgs Universitet, Svenskt Marintekniskt Forum och det Maritima klustret i Västra Götaland. Projektet löper 2016-2019 och finansieras av Europeiska regionala utvecklingsfonden och Västra Götalandsregionen. Medfinansierare är de fyra kommunerna och Göteborgs universitet. Projektets syfte är att skapa förutsättningar för små och medelstora företag i området att stärka sin professionalitet, hållbarhet och innovationskraft genom verktyg för innovation och samverkan, mötesplatser och nära samarbete med forskning och övriga aktörer. Forskningsrapporten är

producerad inom delprojektet "Kunskapsturism", en del av projektet Maritim utveckling i Bohuslän (MUB).

Delprojektet Kunskapsturism

Maritim utveckling i Bohuslän ska inom ramen för delprojektet Kunskapsturism bidra till att fler företag får kopplingar till forskningen och den kunskap som finns där. Science tourism är ett nytt begrepp inom turismen och projektet undersöker hur konceptet kan bidra till att främja samverkan, innovation, upplevelseproduktion och företagsutveckling.

Inom delprojektet Kunskapsturism har tidigare genomförts två delstudier och producerats två rapporter. Den första hade till syfte att kartlägga maritima upplevelseföretag och guider verksamma i de aktuella kommunerna och deras behov av kunskap, nätverk och affärsutveckling (Wallenberg 2018). Den andra delstudien utgörs av en litteraturgenomgång kring begreppen kunskapsturism och science tourism samt en diskussion kring begreppen och deras koppling till pedagogik, didaktik och interpretation (Synnestvedt 2019).

Maritim utveckling i Bohuslän. Delprojekten ger underlag till ett nytt sätt att arbeta med företag och innovationer på lokala företagsarenor. Figur: Carl Dahlberg

Delprojektet Kunskapsturism

Maritim utveckling i Bohuslän ska inom ramen för delprojektet Kunskapsturism bidra till att fler företag får kopplingar till forskningen och den kunskap som finns där. Science tourism är ett nytt begrepp inom turismen och projektet undersöker hur konceptet kan bidra till att främja samverkan, innovation, upplevelseproduktion och företagsutveckling.

Inom delprojektet Kunskapsturism har tidigare genomförts två delstudier och producerats två rapporter. Den första hade till syfte att kartlägga maritima upplevelseföretag och guider verksamma i de aktuella kommunerna och deras behov av kunskap, nätverk och affärsutveckling (Wallenberg 2018). Den andra delstudien utgörs av en litteraturgenomgång kring begreppen kunskapsturism och science tourism samt en diskussion kring begreppen och deras koppling till pedagogik, didaktik och interpretation (Synnestvedt 2019).

Syfte och mål

Syftet med föreliggande rapport är att undersöka och problematisera de två begreppen science tourism och kunskapsturism. I linje med detta är målen att:

- Definiera och utforska dessa begrepp, samt hur de kan användas som bärande och attraktiva komponenter inom turistnäring och destinationsutveckling.
- Visa på hur dessa koncept kan bidra till ökad koppling och samverkan mellan maritim forskning och företags- och destinationsutveckling.
- Undersöka förutsättningarna för (maritim) turism med koppling till kunskap och forskning i norra Bohuslän.

Studien har genomförts med inspiration från ett antal aktörer inom kunskapsturism och science tourism i Norra Bohuslän. Ett varmt tack riktas till alla de som ställt upp på intervjuer och visat sina verksamheter.

Rapportens uppbyggnad

Rapporten är upplagd i tre delar. Inledningsvis presenteras studiens metoder och material samt begreppen kunskapsturism och science tourism. Därefter redovi-

sas den aktörsstudie som genomförts och som syftar till att ge inspiration och kunskap om hur turism med koppling till kunskap bedrivs idag och vilka förutsättningar som finns. Avslutningsvis diskuteras science tourism och kunskapsturism utifrån ett antal värdeteman. Varje tema innehåller rekommendationer.

Rapporten vänder sig till den som är intresserad av science tourism och kunskapsturism, och särskilt den aktör eller entreprenör som avser att utveckla verksamheter inom dessa fält.

Material och metod

Rapporten grundar sig i följande metoder och material:

- Intervjuer med representanter från de studerade aktörerna. För intervjuerna har metoden semistrukturerad intervju valts. Intervjuerna utgick från ett antal förhandsbestämda frågor men bestod av ett i övrigt öppet samtal.
- Samtal och mailkonversationer med ett antal representanter från de berörda kommunerna.
- Informationsinhämtning via hemsidor och sociala medier.
- Vetenskaplig och populärvetenskaplig litteratur, samt rapporter.
- Workshop på temat "Kunskapsturism och samverkan", arrangerad inom projektet.

Genomförda aktiviteter

- Intervjustudie med aktörer inom kunskapsturism och science tourism i norra Bohuslän.
- Workshop "Kunskapsturism och samverkan", Vitlycke museum, Tanum, 6 maj 2019 (bilaga 1 & 2).

Avgränsningar och urval

Avgränsningar och urval har gjorts med tanke på Maritim utveckling i Bohusläns maritima fokus. Det maritima perspektivet löper som en röd tråd genom föreliggande rapport. Det urval för aktörsstudien som har gjorts grundar sig i detta perspektiv. Därför innefattar studien och rapporten främst aktörer med maritim koppling. Vitlycke museum utgör det enda undantaget. Aktören har medtagits i studien på grund av dess höga besökssiffror och uttalade fokus på kunskapsförmedling.

De aktörer som finns med i studien representerar sålunda ett urval, och syftar inte till att ge en heltäckande bild av aktörer inom science tourism och kunskapsturism i norra Bohuslän. De aktörer som har studerats har verksamheter som skiljer sig åt på flera avgörande punkter och de har olika förutsättningar. Urvalet har gjorts för att skapa bredd i undersökningen. Representanter för enskilda entreprenörer inom upplevelse- och guideföretagande har inte tagits med i studien, eftersom deras förutsättningar till dels behandlas i en annan delstudie (Wallenberg 2018). Avsikten är dock att diskussioner och rekommendationerna i denna rapport skall vara till gagn även för företag och andra aktörer inom turistsektorn.

Begrepp

I rapporten används ett antal begrepp, och koncept, som kort förklaras nedan. Begreppen kunskapsturism och science tourism problematiseras vidare i rapporten. Innehållet i de övriga begreppen redovisas endast här för att underlätta för läsaren.

Kunskapsturism

Med begreppet kunskapsturism avses alla former av turism där kunskapsöverföring är centralt (Synnestvedt 2019). Hit räknas exempelvis matturism, naturturism, maritim turism och turism kopplat till kulturhistoriska sammanhang.

Science tourism

Detta begrepp innefattar turism med koppling till forskningsverksamheter. Det kan exempelvis vara då en forskningsstation ger visningar av verksamheten och erbjuder deltagande vid forskningsexkursioner. Det kan även vara aktiviteter vid andra slags vetenskapliga besöksmål och verksamheter som har till syfte att både öka och sprida kunskap.

Havsbruk

I rapporten används begreppet "havsbruk" för att beskriva alla slags verksamheter med direkt koppling till havet. I andra sammanhang avses ibland odling i havsvatten (HaV. Ordlista). I föreliggande text används begreppet i ett vidare perspektiv, exempelvis med koppling till kulturhistoriska spår av tidigare havsbruk.

Samverkan – universitetets tredje uppgift

Alla universitet i Sverige har tre huvuduppgifter; utbildning, forskning och samverkan. Med samverkan avses all slags samverkan med det omgivande samhället. Sådan kan exempelvis bestå av olika former av förmedling av forskningsresultat, uppdragsutbildningar och att medverka i samhällsdebatten. Den kunskap som produceras vid universiteten skall vara tillgänglig för alla. Att arbeta i nära samverkan med omvärlden, verka för hållbar utveckling och vara en aktiv förmedlare av kunskap är ett av målen i "Vision 2020" som utgör Göteborgs universitets måldokument för perioden 2013-2020 (GU Vision 2020). Idag används begreppet "tredje uppgiften" alltmer sällan och har istället ersatts av samverkan och samverkansuppgiften. Skillnaden ligger i en vidgad syn på universitetets uppgift, att inte bara förmedla producerad kunskap utan även att bidra till, och delta i samhällsutvecklingen. I föreliggande rapport beskrivs forskningsstationernas utåtriktade verksamhet som "samverkan med det omgivande samhället" och all samverkan avses.

Expedition Bohuslän

Expedition Bohuslän är ett kommunikationskoncept framtaget av Turistrådet Västsverige i syfte att öka besöksantalet och övernattningar i området. Det är en gemensam kampanj där sex av Bohuslänns största besöksmål; Nordiska akvarellmuseet, Kosterhavets nationalpark, Havets hus, Bohuslänns museum, Nordens ark och Vitlycke museum "samarbetar istället för att konkurrera om kunskapstörstande turister". Det kan därför sägas att det är just kunskapsturism som är drivkraften för denna satsning. Utifrån dessa sex aktörer avser satsningen att ge ringar på vattnet till övriga lokala besöksnäringar. På hemsidan är tips för boende, mat, aktiviteter och evenemang samlat. På så sätt är Expedition Bohuslän även en viktig samverkansportal. Tre av denna studies studerade aktörer; Vitlycke museum, Havets Hus och Kosterhavets nationalpark, utgör besöksmål inom denna satsning (Expedition Bohuslän hemsida).

Västerhavsveckan

Västerhavsveckan är en årlig temavecka för havet och havsmiljön i Västra Götalandsregionen. Under en vecka arrangeras ett stort antal programpunkter av ett hundratal aktörer såsom Göteborgs universitet, företag, kommuner och besöksmål i syfte att sprida kunskap om havet och skapa intresse för hållbart nyttjande av havets resurser. Huvudarrangör är Västra Götalandsregionen. I programmet ingår kunskapsförmedling av olika slag och många av arrangemangen skall räknas som science tourism. Deltagande från allmänheten efterfrågas exempelvis genom inrapportering av marinbiologiska iakttagelser (Västerhavsveckan hemsida).

Kunskapsturism

Begreppet kunskapsturism

Innebörden av begreppet kunskapsturism har diskuterats inom ramarna för en annan studie som genomförts inom delprojektet Kunskapsturism. Forskaren Anita Synnestvedt gjorde där en översikt över vilken litteratur som finns tillgänglig om begreppet. Omfattningen visade sig vara mycket begränsad. Begreppet kunskapsturism har olika användningsområden och det finns ingen etablerad definition. Vidare diskuterade Synnestvedt kunskapsturism med koppling till lärande med fokus på didaktiska frågor samt interpretation. Synnestvedt fastställer i rapporten att innebörden av begreppet kunskapsturism kan sammanfattas som "ett övergripande paraply för olika former av turism där kunskapsöverföring ses som centralt i arbetet". Det kan röra sig om verksamheter inom ett flertal turistsektorer som exempelvis ekoturism, matturism, natur- eller kulturturism. Kunskapsturism innebär att kunskap inom något eller några fält paketeras och erbjuds till besökare (Synnestvedt 2019). I denna rapport används begreppet kunskapsturism utifrån Synnestvedts definition. För en problematisering av begreppet hänvisas till hennes rapport. I det följande kommer dock ytterligare några aspekter av kunskapsturismen att behandlas, nämligen dess utbud och efterfrågan samt vilka slags aktiviteter som kan innefattas av begreppet.

Efterfrågan på kunskapsturism

Idag anas ett ökat intresse för turistaktiviteter som har kunskapsförmedling som huvudingrediens. De besöksmål som har en tydlig kunskapsförmedlande funktion, exempelvis Havets Hus och Vitlycke museum, har höga besökssiffror. Detsamma gäller för olika verksamheter inom upplevelseturism, exempelvis Outdoor-aktiviteter som att lära sig klättra eller paddla havskajak. Är kunskapsturism en ny trend inom turismen?

Det har ännu inte gjorts någon trendanalys med just denna begreppsformulering. Begreppet kunskapsturism kan sägas förstås av de flesta inom besöks- och turistnäring, men begreppet används med få undantag inte i marknadsföring eller statistiska undersökningar. Det finns dock undersökningar som ger intressanta indikationer mot ett ökat intresse för turistiska aktiviteter som kan räknas in i begreppet.

För svenskt vidkommande är Visit Sweden's trendanalys om naturturism från 2019 av stort intresse (Visit Sweden 2019). I den identifierar Visit Sweden fem trendområden inom naturturism som kan öppna upp möjligheter för besöksnäringen i Sverige. En av dessa är "Semester som en tid för personlig utveckling", inom vilken lärande räknas som en viktig del. Tidigare ansågs semestern främst vara en tid för vila – nu finns även en önskan att använda semestern för självförverkligande. En tid för att utmana sig själv och att lära sig något nytt. I fokusgruppen "naturfokuserade nyfikna upptäckare" bland Visits Sweden's fokusmarknader menar 66% av de tillfrågade att: "Underhållning bör handla om att lära sig nya saker, lika mycket som att ha kul".

Detta kopplar Visit Sweden till begreppet flytande färdigheter (liquid skills) som innefattar dagens vidgade begrepp på lärande. Ett liknande begrepp är det livslånga lärandet som innefattar alla aktiviteter som en person deltar i med syfte att förbättra sina kunskaper och färdigheter, genom livet. Vi lär oss genom hela livet och på nya sätt, vårt lärande är inte bara något som vi har med oss från skola och utbildning. I linje med detta använder vi oss av semestern för att lära oss något nytt. När semester och fritid används för självförverkligande på detta sätt skapas nya behov och därmed nya möjligheter inom besöksnäringen. Visit Sweden's rekommendation till entreprenörer inom besöks- och turistnäring är i linje med detta att skapa ett lärande utbud, kopplat vid vad som är utmärkande för destinationen (Visit Sweden 2019). Och här har vi kunskapsturismen, om än på lite omvägar. Trendanalysen rör naturturism, men naturturism bör ses som en del av paraplybegreppet kunskapsturism och analysen och rekommendationerna går därför att använda som underlag för kunskapsturism.

Kunskapsaktiviteter med varierat innehåll och djup

Det går således att förvänta sig en ökad efterfrågan på aktiviteter som kan räknas in inom begreppet kunskapsturism - upplevelser och aktiviteter som innebär att lära sig något nytt. Ett sådant utbud bör vara varierat, både vad gäller ämnen och kunskapsdjup. Turistverksamhet som erbjuder kunskapsförmedlande innehåll är möjligt att erbjuda inom en rad olika

kunskapsområden som exempelvis historia, natur och gastronomi. Kunskapsförmedlingen kan ske genom en rad olika aktiviteter såsom visningar, utställningar och guidade turer. Det kan även vara fråga om aktiviteter med mer aktivt deltagande som exkursioner eller utflykter där besökaren exempelvis är med och plockar föda från havet som sedan tillagas eller är med och samlar in marinbiologiskt material utifrån vilket kunskapen sedan förmedlas. Kunskapsinnehållet bör även vara av varierat djup för att möta olika behov och önskemål. I nästa kapitel kommer kunskapsförmedling av forskning och vetenskap att diskuteras, inom ramarna för begreppet science tourism.

Aktörer inom kunskapsturism innefattar ett brett spektrum av verksamheter. Det kan vara allt från en större aktör som exempelvis ett museum eller djurpark till en enskild entreprenör inom exempelvis gastronomi eller natur- och kulturguidning. Underlaget för diskussionen om kunskapsturism i denna rapport är framför allt hämtat från större aktörer, varav några med mycket höga besökssiffror. Det skall dock poängteras att kunskapsturism är aktuellt för aktörer på alla nivåer.

Semestern som en tid för det livslånga lärandet. Informationstavla vid lotsutkik

Science tourism

Kunskapsturism kan definieras som delar av turist- och besöksnäringen som vilar på en kunskapsförmedlande grund. Detta innefattar vida verksamheter av publik kunskapsförmedling av aktörer på alla nivåer, från museer till enskilda entreprenörer inom besöksnäringen. En specifik del av kunskapsturismen är ”science tourism”. Detta begrepp innefattar turism med koppling till forskningsverksamheter. Det kan exempelvis vara då en forskningsstation ger visningar av verksamheten och erbjuder deltagande vid forskningsexkursioner. Det kan även vara andra slags vetenskapliga besöksmål och aktiviteter som har till syfte att både öka och sprida vetenskap. Både kunskapsturism och science tourism är fält inom turismforskningen som inte har någon vedertagen definition och de utgör en del av besöksnäringens verksamhet som är tämligen utforskad inom akademien. Science tourism utgör även en outvecklad möjlighet i praktiken, sådan verksamhet är idag relativt ovanlig. Nedan följer en diskussion om vad som kan innefattas av begreppet science tourism. I rapportens senare del behandlas science tourism som ett specifikt värdeämne.

Begreppet science tourism

Science tourism kan sammanfattas som turism med koppling till forskningsverksamheter. I den här rapporten översätts inte begreppet science tourism till svenska. En svensk översättning av begreppet skulle kunna vara vetenskapsturism. Vetenskap, eller forskning som är synonymt, innebär att genom systematiskt arbete frambringa ny kunskap och ökat vetande, inom ett visst område. Det som avses med begreppet science tourism är i linje med detta turistaktiviteter med koppling till forskning, och förmedling av vetenskaplig kunskap. Science tourism kan beskrivas som en process. Förutsättningarna för konceptet är både kunskapsproduktion (forskning) och förmedling av den förvärvade kunskapen. Det innebär att själva kärnan i science tourism är forskning. Science tourism kan teoretiskt sett bedrivas inom alla forskningsområden. Idag förekommer det främst inom naturvetenskapliga och tekniska ämnen, men även exempelvis arkeologi och historia är ämnen där publik verksamhet i form av science tourism förekommer. Aktörer som är aktuella för att arbeta med science tourism är universitet och andra institutioner där forskning bedrivs såsom laboratorier, museer och observatorier.

Det som kännetecknar science tourism är att någon form av publik verksamhet, som inte endast riktar sig till skola och utbildning, erbjuds i samband med, eller i anslutning till, forskningsverksamheter. Sådan verksamhet kan bedrivas vid forskningsinstitutioner och forskningsstationer samt i fält vid plats-specifika projekt där forskningen har en direkt koppling till en viss miljö och kontext. Science tourism kan även bedrivas vid stora vetenskapliga centra där forskning inom flera områden samlas. Idag finns science tourism vid flera stora vetenskapliga centra. Ett sådant exempel är CERN (Europeiska organisationen för kärnforskning), världens största partikelfysiklaboratorium i Schweiz. Där finns bland annat partikelacceleratoren Large Hadron Collider. Centrat erbjuder kostnadsfria guidade turer och besöks av 90 000 besökare årligen (CERN hemsida). Ett exempel på närmre håll är den publika verksamhet som bedrivs vid Lovéncentret Tjärnö, som beskrivs i denna rapport. Det gemensamma för dessa två tämligen olika aktörer är att de har en publik verksamhet, som inte enbart vänder sig till skola och utbildning och som grundar sig i att förmedla forskning som produceras i den egna verksamheten.

Science tourism-aktiviteter kan innebära exempelvis guidade turer, visningar av verksamheten vid forskningsinstitutionen eller exkursioner. Vid exkursioner är inte sällan besökaren delaktig på något sätt. Exempelvis kan någon form av data- eller artinsamling ingå som sedan analyseras tillsammans med en forskare. Det centrala är att någon form av aktiviteten sker ”i verkliga livet” till skillnad från förmedling av forskning via hemsidor, sociala medier eller populärvetenskapliga artiklar. Detta är viktig vetenskaplig förmedling, men innefattas inte inom begreppet science tourism. Verksamheterna inom science tourism skall rikta sig mot gäster och besökare som kan räknas in i definitionen turister. För svenskt vidkommande skall science tourism ses som en möjlig del av universitetens tredje uppgift. Aktiviteter inom ramarna för science tourism innebär ett nytt och intresseväckande sätt att arbeta med förmedling av forskning – även riktad mot turistsegment.

Var gränsen skall dras mellan kunskapsturism och science tourism är ibland svår och kanske inte heller nödvändig att dra i alla sammanhang. En företeelse som tangerar science tourism är så kallade ”science centers”. De är besöksmål med fokus på lärande kopplat till naturvetenskap, teknik och innovationer. I Sverige finns 20 besöksmål anslutna till branschorganisationen SSC Svenska Science Center (SSC hemsida).

Gemensamt för dem alla är att de arbetar för att väcka intresse för ”naturvetenskap, teknik och matematik hos unga, barn och allmänhet”. Science centers utgör ett officiellt komplement till skolundervisningen inom naturvetenskap och teknik. Detta innebär att de har tydliga målgrupper som ligger utanför turistsegment. Flera av dem är dock stora besöksmål även för turister. Sveriges största science center, Universeum i Göteborg, har en halv miljon besökare per år. Både Chalmers tekniska högskola och Göteborgs universitet är stiftare till Universeum och verksamheten vilar på en vetenskaplig grund och utvecklas i samverkan med akademien (Universeum hemsida). Verksamheten är även en mötesplats för allmänheten, akademien och näringslivet. Andra exempel på science centers är Innovatum i Trollhättan och Molekylverkstan i Stenungsund. Graden av forskningsanknytning vid de olika science centren i Sverige varierar. Samtliga är dock nära knutna till näringsliv och innovation. Däremot bedrivs inte forskning vid science centers generellt och på så sätt faller de egentligen utanför den definitionen för science tourism som görs i denna rapport. De är dock en mycket viktig förmedlingskanal och kontaktyta mellan vetenskap, barn & unga och näringsliv.

Kunskapsproduktion och autenticitet

Precis som inom kunskapsturism är kunskapsöverföring centralt inom science tourism. Inom båda fälten har kunskapen som förmedlas ett utvalt fokus som riktar sig till speciella intressen, exempelvis en viss plats historia, en viss slags mat eller det maritima. Inom science tourism är kunskapsproduktionen i sig en del av det som är intresseväckande. Att få ta del av hur produktionen av kunskap går till, exempelvis om livet i havet, hur forskningen går till och hur laboratorierna ser ut, är intresseväckande i sig och värdefullt att förmedla. Här finns även en viktig autenticitetsaspekt. Vid science tourism finns möjlighet att ta del av aktuell forskning där den utförs och av de inblandade. Kunskapen är inte förmedlad i flera led. Detta är ett värde i sig och en del av upplevelsen. Med ett ökat intresse för kunskapsbaserade upplevelser och hållbar turism samt ett segment med mer beresta och pålästa resenärer skapas ökad efterfrågan på produkter och upplevelser av hög kvalitet (SOU 2017:95). Här har kunskapsbaserade upplevelser med hög vetenskaplig kvalitet - science tourism - en stor potential.

En aktivitet inom science tourism kan vara att följa med ett forskningsfartyg ut till havs.

Aktörsstudie kunskaps- turism och science tourism

Introduktion

I det följande kommer verksamheterna hos ett antal aktuella aktörer inom kunskapssturism och/eller science tourism att presenteras och diskuteras. Verksamheterna beskrivs med fokus på utåtriktad verksamhet. Det skall betonas att syftet inte är att granska och utvärdera. Studien av aktörernas verksamhet är gjord med avsikt att finna inspiration och se möjligheter med utgångspunkt i koncepten science tourism och kunskapssturism, och fungera som diskussionsunderlag. Hur arbetar man, vilka förutsättningar och möjligheter finns, hur skulle det kunna se ut i framtiden?

Aktörernas verksamheter, syften och huvudmän skiljer sig åt på flera avgörande sätt. De består av tre marina forskningsstationer, ett offentligt havsakvarie, en nationalpark, ett museum, ett nyligen uppstartat destinationsprojekt samt Sotenäs symbioscentrum. Urvalet har gjorts för att fånga så många verksamheter som möjligt där erfarenheter av och kunskap om science tourism och kunskapssturism kan inhämtas. Gemensamt för samtliga aktörer (utom Vitlycke museum) är att verksamheternas fokus är havet och den marina och maritima miljön. Vitlycke museum har tagits med i studien eftersom verksamheten och platsen genom sin världsarvsstatus är en mycket viktig aktör inom kunskapssturism i norra Bohuslän. Urvalet av studerade aktörer utesluter inte att andra viktiga aktörer finns.

Studerade aktörer

Sven Lovén centrum för marin infrastruktur – Tjärnö, Strömstads kommun

Sven Lovén centrum för marin infrastruktur - Kristineberg, Lysekils kommun

Havsfiskelaboratoriet i Lysekil, SLU, Lysekils kommun
Havets Hus, Lysekils kommun

Sotenäs symbioscentrum, Sotenäs kommun

Destination Havstenssund, Tanums kommun

Vitlycke museum, Västarvet, Tanums kommun

Kosterhavets Nationalpark, Strömstads kommun

Sven Lovén centrum för marin infrastruktur – Tjärnö

På Tjärnö, Strömstad kommun, finns en av Göteborgs universitets forskningsstationer för maritim forskning. Där finns en väletablerad och omfattande utåtriktad verksamhet, både mot skolor och bredare allmänhet. Forskningsstationens publika verksamhet rymms väl inom begreppet science tourism. Lovéncentret Tjärnö är ett vetenskapligt besöksmål, med ett tydligt syfte att både producera och sprida kunskap.

”Vi ska skapa fascination för havet. Det genomsyrar all vår publika verksamhet. Det är vår vision. Detta gör vi på många olika sätt. /.../ När man kommer hit som besökare skall man känna att det kryllar av kunskap. Här vet vi vad vi pratar om. Vi berättar inga fiskarhistorier. Vi förmedlar forskningsbaserad kunskap. Det vi säger kommer från utbildning och forskning. Därför är det vetenskap” (Larsvik muntligen 2019).

Verksamhetsbeskrivning

Sven Lovén centrum för marin infrastruktur Tjärnö samlar forskare från Göteborgs universitet, främst från Institutionen för marina vetenskaper och Institutionen för biologi och miljövetenskap, men även från andra svenska universitet. Även utländska gästforskare är en viktig del av verksamheten. På centrat finns möjligheter för både forskning och utbildning i fält och laboratorium. Utbildning sker inom en rad marina discipliner på samtliga universitetsutbildningsnivåer. Den forskning som bedrivs på Tjärnö förmedlas genom en rad olika aktiviteter. Centrat har en lång och väl inarbetad tradition av utåtriktad verksamhet som är en integrerad del av verksamheten. Samverkan genom tredje uppgiften är utvecklad till ett mångfacetterat program och anläggningen har mellan 5000-10 000 besökare per år. Allmänheten är välkommen till forskningsstationen året runt, för inbokade grupper och besök. Flest aktiviteter sker dock sommartid. Aktiviteterna presenteras och bokas via hemsidan där visningar och aktiviteter beskrivs med innehåll, prissättning och bokningsuppgifter. Nedan beskrivs kortfattat centrats utåtriktade verksamhet.

Publik verksamhet

Den publika verksamheten på Lovécentret Tjärnö har egna verksamhetsytor, men de är situerade i den absoluta närheten av de för undervisning och forskningsverksamhet, vilket gör att verksamheterna möts.

”Det perfekta är när verksamheterna möts. Man får en fråga från en besökare och så går det förbi en forskare som svarar. Det är det ideala samspelet av kunskapsturism och forskning och utbildning” (Larsvik muntligen 2019).

I den publika entrén finns utställningsytor samt hörsal där filmvisningar och föreläsningar för allmänheten sker. Strax intill ligger akvariet som är navet i den publika verksamheten. Under sommaren är det öppet för allmänheten, annars för bokning. Där finns alger, ryggradslösa djur och fiskar och det räknas som det artrikaste akvariet i Sverige. Besökaren får ta del av kunskap om olika livsmiljöer från olika djup och botten. Kunskapen förmedlas genom skyltning samt genom visningar.

På Lovécentret Tjärnö ordnas guidade visningar. Dessa kan bokas året om och utgår ifrån gruppens intresse och förkunskaper. Visningarna har givetvis fokus på kunskap om havet och dess växter, djur och förutsättningar, men framför allt finns en tydlig fokus på att visa och sprida kunskap om aktuell forskning och undervisning som sker vid centrat. Visningarna innefattar i linje med detta oftast flera delar av verksamheten, från akvariet till labb och fältverksamhet – utifrån vad som är lämpligt och önskvärt. Visningarna görs genom rundvandringar på centrat.

”Vi tittar på akvariet men vi gör också en rundvandring på hela stationen. Även in på labb, där utbildning och forskning pågår. Och då blir det också ett möte. Det kanske bara varar några minuter men som ändå ger en kick. Det här är inte ett museum, det är en skola och arbetsplats” (Larsvik muntligen 2019).

Varje år ordnas även ett antal populärvetenskapliga föreläsningar som är riktade mot allmänheten. Publik verksamhet sker även utanför centrats dörrar genom strandaktiviteter och exkursioner. Bland annat finns ”Barnens sommarlabb” vars syfte är att barn skall lära sig om livet i havet, genom egna undersökningar. Även denna verksamhet är vetenskapligt syftad då barnen får ”på ett vetenskapligt sätt göra upptäckter i den marina miljön” (hemsida). En liknande aktivitet som är riktad till både barn och vuxna är ”Strandexkursioner” där besökarna tillsammans med en marinbiolog inventerar en grund sandbotten.

Flaggskeppet i den science tourism som bedrivs på Lovécentret Tjärnö utgörs av de exkursioner som anordnas där besökare får möjlighet att följa med stationens forskningsfartyg ut till havs. Flera olika exkursioner arrangeras med forskningsfartyget Nereus. Dessa har olika teman som exempelvis ”Havets mångfald” där mätningar av vattnet sker och alger och djur tas upp för att sedan studeras på labb. Vid en annan exkursion används fjärrstyrd undervattensfarkost med kamera som visar livet på 100 meters djup. Även exkursionerna med forskningsfartyg är bokningsbara via hemsidan, där info och prisuppgifter är angivet. Ett antal schemalagda exkursioner anordnas under sommarsäsongen, men möjlighet för grupper att boka exkursion med forskningsfartyg erbjuds året om.

Samverkan

Det finns ett informellt samarbete mellan forskningsstationen och boendeanläggningarna i närområdet, framför allt med campingarna, som alstrar gästnätter och besök. De flesta av besökarna till Lovécentret Tjärnö kommer just från Daftö camping. Det har även förekommit att personal från forskningsstationen har ordnat aktiviteter på campingarna, och kanske kan fler sådana ordnas i framtiden. Forskningscentret har även deltagit i guideutbildningar, både som deltagare och som föreläsare. Även yrkesfiskare och myndigheter har gått kurs i marinbiologi på Tjärnö, i syfte att skapa ökad förståelse mellan dessa aktörer. Vidare samarbetar man med Kosterhavets nationalpark, bland annat genom samarrangemang sommartid (se kapitlet Kosterhavets nationalpark).

Sammanfattning

På Tjärnö är science tourism en inarbetad del av den ordinarie verksamheten. Den prioriteras och anses vara en viktig verksamhetsdel. I ett jämförande perspektiv är den utåtriktade verksamhet som bedrivs på Tjärnö och som även har en tydlig orientering mot turism, unik ur både ett nationellt och internationellt perspektiv. Det finns tankar om ytterligare satsningar på science tourism, av än mer avancerat slag, vilket visar på utvecklingsdriv i dessa frågor. Med vidare satsningar på science tourism skulle även finansiering av sådana aktiviteter kunna motiveras i forskningsansökningar, vilket skulle kunna underlätta den finansiella aspekt som utgörs av att avancerad science tourism riskerar att bli kostsam. Inte minst om den ska erbjudas i samband med forskningen och forskarna själva. Utvecklingspotential finns i frågan om samverkan med lokalt näringsliv.

Marinbiologen och kommunikatören Martin Larsvik vid klappakvariet, en del av Tjärnö Akvarium, som är öppet för allmänheten.

Sven Lovén centrum för marin infrastruktur – Kristineberg

I Fiskebäckskil, Lysekils kommun, finns den andra av Göteborgs universitets forskningsstationer för maritim forskning. Lovéncentret Kristineberg är en av världens äldsta marina stationer för utbildning och forskning. Publik verksamhet i form av science tourism bedrivs även här, om än i mindre skala än på Tjärnö. Verksamheten på Kristineberg är i skrivande stund under ombildning. I denna text beskrivs stationens utåtriktade verksamhet samt planerna vid den nya satsningen Kristineberg Marine Research and Innovation Centre.

Verksamhetsbeskrivning

Verksamheten bildades redan 1877 då Kristineberg zoologiska hafsstation grundades. Detta gjordes på initiativ av Sven Lovén, professor i zoologi och ansedd som grundaren av marin zoologi i Sverige. Fram till 2007 drevs stationen av Kungliga Vetenskapsakademien, i samverkan med Göteborgs universitet. Från 2008 har den dock drivits endast av Göteborgs universitet som en del av Sven Lovén centrum för marin infrastruktur. Vid Lovéncentret Kristineberg bedrivs forskning och undervisning inom marina vetenskaper. På anläggningen finns historiska mätdata, laboratorier och undervisningslokaler samt logi för gäster samt matsal. Belägenheten vid Gullmarsfjordens mynning ger nära tillgång till viktiga marina miljöer av olika slag.

Verksamheten på Lovéncentret Kristineberg är just nu i en omformningsprocess. 2018 bildades Kristineberg Marine Research and Innovation Centre, ett partnerskap mellan Göteborgs universitet, Chalmers tekniska högskola, Kungliga Tekniska Högskolan, IVL Svenska Miljöinstitutet, RISE och Lysekils kommun. Syftet är att utveckla verksamheten och skapa ett gemensamt forsknings- och innovationscenter för hållbar blå tillväxt, beläget på Kristineberg. Visionen är att Kristineberg ska vara ett internationellt och nationellt ledande centrum inom forskning och innovation. Detta öppnar upp stationen för nya aktörer där forskning och entreprenörskap skall mötas. Kristineberg Marine Research and Innovation Centre kommer att drivas gemensamt av de sex partnerorganisationerna.

Enligt centrets hemsida skall Kristineberg Marine Research and Innovation Centre verka för att:

- Initiera, driva och samordna forsknings- och innovationsprojekt

- Stödja entreprenörskap och företagsutveckling
- Vara mötesplats för aktiviteter för samverkan och kompetensutveckling
- Erbjuder testbäddar och avancerad marin infrastruktur

Denna satsning innebär att Kristineberg kommer att vara fysisk mötesplats för samverkan mellan forskning, entreprenörskap och företagsutveckling. Kristineberg går således från att vara uteslutande en forskningsstation med bas i marinbiologi till att även arbeta med företag och innovation inom marin teknik och energi (Gunnäs muntligen 2019).

På centret kommer att finnas avancerad marin infrastruktur, testbäddar och demonstrationsmiljöer. Ett exempel på testbädd är ”Testsite Akvamarin” vars syfte är att stödja utvecklingen av nya innovativa marina livsmedel där cirkulära system för odling av fisk, skaldjur och alger står i fokus. Ett annat är ”Testsite Skagerrak” som innefattar demonstrations- och testområde för hållbar marin energi och teknik.

Publik verksamhet

Sedan 2018 erbjuder Lovéncentret ett offentligt program, via sin hemsida. Det riktar sig alltså inte bara till skolverksamhet, som även finns, utan även mot besökare/turister. Det som erbjuds är dels guidad visning på centret, dels fartygsexpedition.

De guidade visningarna som erbjuds innefattar visning av faciliteterna på Kristineberg som visar den forskningsverksamhet som bedrivs. Fokus ligger på pågående forskning och den specialutrustning som används. Visningen inleds med en introduktion i centrets hörsal och därefter följer en rundtur i huset. Visningen avslutas i ”intagshallen” där besökaren möter en autentisk miljö. Visningen görs av en forskare vid centret. I samband med den guidade turen finns möjlighet att boka fika eller lunch som intas i centrets matsal. Sedan dessa visningar började erbjudas 2018 har fram till maj 2019 drygt 40 visningar genomförts med ett uppskattat sammanlagt antal besökare på drygt 700 (Norder muntligen 2019). Visningarna bokas via hemsidan där även pris och information anges.

Fartygsexpeditionerna som erbjuds görs med ett forskningsfartyg och kan innehålla olika moment som exempelvis mätning av salthalt, temperatur och sikt djup. De kan även innefatta att ta vattenprover och att samla in växter, alger och djur. Dessa utfärder erbjuds året runt och information och pris anges på hemsidan.

En marinbiologisk guide leder expeditionen (hemsida). Lovéncentret Kristineberg deltar även vid andra förmedlingssammanhang så som "Västerhavsveckan" där de senast erbjöd Fartygsexkursion samt "Öppet hus" med föreläsningar och rundvandring på forskningsstationen.

De guideade visningarna och fartygsexkursionerna innebär aktiviteter i form av science tourism. De har erbjudits i sin nuvarande form sedan 2018 och sker i mindre skala än på Lovéncentret Tjärnö. Kristineberg har en annan bakgrund, som en del av Kungliga Vetenskapsakademien fram till 2007. Detta gör att verksamheten vilar på en annan tradition, vilket även präglar fastighetens faciliteter vad gäller möjliga ytor för publik verksamhet.

Det finns en stor potential att utveckla dessa aktiviteter, även i samband med verksamhet inom Kristineberg Marine Research and Innovation Centre. Lysekils kommun är en samverkanspartner och planen är att verksamheten vid Kristineberg Marine Research and Innovation Centre ska kommuniceras via Havets Hus, som ägs av kommunen. Där finns utarbetade kanaler för publik verksamhet och kompetens för detta. Havets Hus är tänkt att vara skyltfönstret för den nya verksamheten på Kristineberg (Gunnäs muntligen 2019). Det finns en uttalad ambition från samtliga parter att Havets Hus skall vara en tydlig del i samarbetet på Kristineberg, och möjligheterna för detta är goda i och med ombyggnationen av Havets Hus (Jämtning muntligen 2019).

Samverkan

Det nya centret på Kristineberg öppnar upp stationen för nya aktörer där forskning och entreprenörskap skall mötas. En fysisk mötesplats för samverkan. Verksamheten har även möjlighet att ge synergieffekter mot besöksnäringen. Satsningen bör förväntas ge ett ökat antal besökare på Kristineberg och hotellanläggningen Gullmarsstrand i centrets närhet är en given plats för boende och konferenser. Gullmarsstrand tipsar i sin tur om Lovéncentret Kristineberg på sin hemsida och länkar till bokningssidan för guideade turer och fartygsexkursion (Gullmarsstrand hemsida).

I Lysekilsområdet finns flera verksamma guider och några av dem har varit inbjudna till Lovéncentret Kristineberg och fått visningar av verksamheten. På så sätt möjliggörs för dem att berätta om verksamheten på centret, även om de inte guidar på anläggningen. Vid guidningar på land eller till havs i närområdet ges ändå möjligheten att berätta om arbetet på centrat (Gunnäs muntligen 2019).

Sammanfattning

På Sven Lovén centrum för marin infrastruktur – Kristineberg bedrivs en verksamhet som skall räknas som science tourism. Den är i sin nuvarande form relativt nystartad och bedrivs i mindre omfattning än på Lovéncentret Tjärnö. Detta kan troligtvis förklaras genom Kristinebergs bakgrund som en del av Kungliga Vetenskapsakademien, så långt fram som 2007. Samverkan i form av universitetets tredje uppgift har därför inte en lång tradition på Kristineberg. Det finns en stor potential att utveckla sådan verksamhet i och med Kristineberg Marine Research and Innovation Centre.

Flera av byggnaderna på Lovéncentret Kristineberg vittnar om forskningsstationens långa historia.

Havsfiskelaboratoriet i Lysekil

Institutionen för akvatiska resurser (SLU Aqua), Sveriges lantbruksuniversitet.

Havsfiskelaboratoriet i Lysekil, ingår i institutionen för akvatiska resurser vid Sveriges lantbruksuniversitet och är en fiskeribiologisk forskningsinstitution.

Havsfiskelaboratoriet arbetar med biologisk datainsamling, bestånds- och ekosystemanalys samt vetenskaplig rådgivning som grund till förvaltningsbeslut, både nationellt och internationellt (hemsida).

Verksamhetsbeskrivning

Vid institutionen för akvatiska resurser (SLU Aqua) bedrivs forskning, miljöövervakning, vetenskaplig rådgivning och till viss del undervisning i akvatisk ekologi med fokus på fisk och skaldjur. Institutionen har drygt 180 anställda vid tre avdelningar där Havsfiskelaboratoriet i Lysekil är den största. Även vid SLU Aquas kustlaboratorium med säte i Öregrund bedrivs maritimt inriktad verksamhet, och en del av kustlaboratoriets medarbetare är också stationerad i Lysekil. Havsfiskelaboratoriets verksamhet är starkt profilerad mot miljöövervakning, analys och rådgivning som utförs på uppdrag av förvaltande myndigheter, framför allt Havs- och vattenmyndigheten. En stor del av arbetet sker inom ramen för EUs datainsamlingsprogram och inom ICES (Internationella havsforskningsrådet). Havsfiskelaboratoriet bedriver främst forskning på marina fisk- och skaldjursarter med fokus på fiskets påverkan på dessa arter, beståndstatus och beståndsutveckling. Utbildningsverksamheten utgörs av forskarutbildning samt fält- och laboratorieverksamhet som ingår i masterkurser som ges vid institutionen för akvatiska resurser.

Havsfiskelaboratoriet har en lång historia. Genom en donation kunde Statens Havsfiskelaboratorium i Lysekil öppnas 1929, på samma plats som idag. 1948 inrättades Fiskeristyrelsen i Göteborg och laboratoriet i Lysekil kom att tillhöra densamma. På 1990-talet ombildades det till Fiskeriverket var till Havsfiskelaboratoriet tillhörde fram till 2011 då verksamheten övergick till Sveriges lantbruksuniversitet och institutionen för akvatiska resurser.

Publik verksamhet

Havsfiskelaboratoriet var fram till 2011 del av en myndighet (Fiskeriverket) och bygger således på en annan tradition än exempelvis Lovécentret Tjärnö, vad gäller samverkan och utåtriktad verksamhet.

Universitetets tredje uppgift var således inte aktuell för havsfiskelaboratoriet före 2011. Även havsfiskelaboratoriets nuvarande verksamhet ser annorlunda ut då den domineras av uppdragsbaserad miljöövervakning. Sammantaget skapar detta andra förutsättningar för publik verksamhet och kunskapsförmedling.

Idag erbjuds ingen regelbunden publik verksamhet riktad mot en bredare allmänhet eller turistsegment. Havsfiskelaboratoriet tar dock emot besökare för studiebesök genom inkomna förfrågningar, om detta vid tillfället är möjligt att arrangera. Besök från exempelvis Lysekils kommun, företag och skolklasser sker därför, om än inte regelbundet. Man har även medverkat under Västerhavsveckan, med eventet "Öppet hus/ Öppen trädgård" med bland annat visningar av laboratoriet. Havsfiskelaboratoriet och institutionen för akvatiska resurser bedriver dock extern kommunikation på andra sätt och är bland annat en samarbetspartner och en av redaktörerna för "Havet.nu", en hemsida för förmedling av forskning och fakta om havet (hemsida). Verksamheten vid Havsfiskelaboratoriet förmedlas idag även via Facebook (Havsfiskelaboratoriet SLU Aqua), samt via institutionens gemensamma Facebook-sida (SLU Aqua) och Twitter-konto (SLU Aqua). Kunskapsförmedling sker också genom att medarbetare deltar vid seminarier, föreläsningar osv, av vilka vissa är riktade till en mer allmän publik. Den utåtriktade verksamheten har även stärkts de senaste åren genom anställningen av en institutionsgemensam kommunikatör vid institutionen för akvatiska resurser, där Havsfiskelaboratoriet ingår.

I skrivande stund inväntas det nya forskningsfartyget SVEA som kommer att ha hemmahamn i Lysekil. SVEA kommer att vara ett av världens modernaste forskningsfartyg utrustat för oceanografi- och fiskeriundersökningar. Fartyget kommer att tas i drift under 2019 och kommer att kunna användas till i stort sett alla typer av marin forskning och miljöövervakning. Fartyget är särskilt anpassat för forskning och övervakning av Östersjön och Västerhavet. SVEA ska visas upp vid ett offentligt event i Lysekil i samband med hennes namngivningsceremoni (troligen tidig höst 2019). Fartyget skall även på en publik lanseringsturné och visas upp på olika platser såsom i Almedalen och i Göteborg. I nuläget är inga ytterligare publika aktiviteter planerade med koppling till Svea. En av anledningarna är att den första tiden behövs för utbildning samt det givna att Svea kommer att vara ute på uppdrag den största delen av tiden. Det skall också noteras att forskningsfartyget SVEA har flera användare såsom

även SMHI och att fartyget organisatoriskt hör under fartygsenheten vid SLU. Publika arrangemang skulle därför troligtvis kräva ett större organisatoriskt tillvägagångssätt för att möjliggöras. Det föreligger dock en stor potential för arrangerandet av publika evenemang kring Svea, som troligtvis skulle väcka stort publikt intresse.

Samverkan

Joakim Hjelm, avdelningschef på Havsfiskelaboratoriet och ställföreträdande prefekt för institutionen för akvatiska resurser, beskriver just samverkan som en av Havsfiskelaboratoriets huvudsysselsättningar i och med att en stor del av verksamheten görs på uppdrag. Man samverkar bland annat med myndigheter, NGO 's och nationella och internationella projekt. Genom dessa olika samarbeten förs även delar av arbetet som sker på Havsfiskelaboratoriet ut. Ett annat exempel på samverkan är att en representant från havsfiskelaboratoriet sitter i Havets hus vetenskapsråd.

Sammanfattning

Havsfiskelaboratoriet har en lång historia men dess verksamhet som akademisk institution etablerades relativt nyligen, 2011. Tidigare var Havsfiskelaboratoriet en del av en statlig myndighet vilket gör att

verksamheten bygger på andra traditioner än exempelvis forskningsstationerna vid Tjärnö och Kristineberg. Även nuvarande verksamhet är till största del av ett annat slag eftersom den domineras av uppdragsverksamhet. Detta gör även att verksamheten till stor del finansieras genom uppdrag samt att målgruppen för kommunikationen till stor del är just myndigheter och andra uppdragsgivare. Detta ger andra förutsättningar för publik verksamhet och tredje uppgiften genom samverkan. Det finns dock en god potential för att utveckla en publik verksamhet. En institution där forskning och miljöövervakning kombineras i en vision att bidra till "starka fiskbestånd i friska vatten" (hemsida) har goda förutsättningar för publikt intresse, genom det ökade intresset för havet och maritim turism. Havsfiskelaboratoriets långa historia är en annan viktig kvalitet. Även det geografiska läget mitt i Lysekil, granne med Havets Hus, är en publik tillgång. En publik verksamhet behöver inte erbjudas i egna lokaler när detta inte är möjligt av logistiska skäl utan kan bestå av andra slags evenemang av utåtriktat slag.

Havsfiskelaboratoriets lokaler i Lysekil.

Havets Hus

Havets Hus är ett publikt havsakvarie i centrala Lysekil. Det stod klart 1993 och är i skrivande stund stängt för besökare på grund av en omfattande renovering. Havets Hus 2.0 öppnar sommaren 2019. I följande text redogörs både för den verksamhet som bedrivits till dagens datum samt den som är planerad efter nyöppnandet, och de visioner som finns inför Havets Hus 2.0.

Verksamhetsbeskrivning

Havets Hus har ett uttalat mål att vara en ledande kunskapsbildare om havet. Besöksmålet hade cirka 57000 besökare 2018, varav 80% är svenska och 20% internationella besökare. Havets Hus drivs av det kommunägda bolaget Havets Hus i Lysekil AB. Den dagliga verksamheten finansieras genom entréavgifter. Havets Hus uppdrag är att ”visa och lära om livet i Västerhavet” med en tydligt kunskapsförmedlande uppgift:

Havets Hus skall vara ledande på kunskapsförmedling om västerhavet genom att erbjuda upplevelsebaserad inläring, låta besökarna ha roligt tillsammans, ständigt utvecklas samt inspireras och lära av forskningen (Havets Hus broschyr).

Verksamheten har en tydlig inriktning mot turism och Havets Hus är en aktör som genom sitt fokus på kunskap och lärande tydligt kan räknas som en viktig aktör inom kunskapssturism i norra Bohuslän. En viktig anledning att öka och sprida kunskap om havet är att skapa engagemang och förståelse för havet. I förlängningen bidrar detta till ökad medvetenhet och värnande om havet, och den troligtvis viktigaste vägen dit är kunskap. Detta är en grundbult i Havets Hus verksamhet:

Det man känner till och förstår värdet av är man också mån om att bevara är vår filosofi (Havets hus hemsida).

På Havets Hus eftersträvas detta genom upplevelser och kunskapsförmedling om havet och biologisk mångfald. Maria Jämting, VD för Havets Hus, lyfter även fram att det är ett mänskligt behov att vilja växa och att utvecklas, även under semestern (Jämting muntligen 2019). Det finns höga krav på att du som besökare skall kunna lära dig något nytt. Det är en av utgångspunkterna för arbetet på Havets Hus: ”Det skall

vara ett trivsamt ställe att gå till, men vi är framför allt lärorika. Det är det som är vår styrka” (Jämting muntligen 2019).

Forskarkompetens finns inom den egna verksamheten och man har även arbetat med ett vetenskapligt inspirationsråd. Detta har bestått av 3-4 externa forskare från forsknings- och utbildningssektorn samt en representant från Havets Hus styrelse. Deras uppgift har varit att bidra med idéer och kunskap in i verksamheten på Havets Hus. Där finns bland annat representanter från Havsfiskelaboratoriet SLU och Lovécentret Kristineberg.

Genom ombyggnationen kommer akvarieverksamheten att utvecklas, en utvecklingsprocess som står på fyra ben; Kunskapsbildning, Samverkan mellan allmänhet och forskare, Bevarande och hållbarhet och Medskapande upplevelser. Övergripande mål är att ytterligare förstärka Havets hus som aktör som kunskapsbildare kring våra hav. Ett viktigt syfte med ombyggnationen är även att skapa bättre ytor för att föra ut senaste forskningsrön.

Publik verksamhet

Navet för den publika verksamheten på Havets Hus är givetvis akvarierna. De består av uppåt ett fyrtiotal akvarier (före ombyggnationen) från klappakvarie till det största som är ett tunnelakvarie med 140 000 liter havsvatten. I akvarierna på Havets Hus visas över 100 olika arter, ett urval av de djur som finns i Gullmarsfjorden och i Västerhavet. De olika akvarierna visar olika biotoper från strandområde till djupa botten. Vattnet i akvarierna kommer direkt från Gullmarn och tas på 32 meters djup.

Akvarierna kan endera besökas på egen hand eller tillsammans med en guide genom någon av de visningar som erbjuds. För den som väljer att gå genom akvariet på egen hand finns en audioguide tillgänglig. Vill man gå en guidad tur finns kortare guidningar som ingår i entréavgiften och som ges vid utsatta tider i dagsprogrammet. För den som önskar förboka en visning finns ett antal olika att välja mellan, med olika längd (20-90 minuter), innehåll och kunskapsdjup. Information och priser finns på hemsidan. Ibland görs även visningar som behandlar speciella teman, såsom hummer eller plaster där det ordinarie utbudet används för att diskutera olika teman och frågor. Det förekommer även visningar utifrån specifika önskemål.

Ett fokus på livet i Västerhavet öppnar upp för många olika teman för visningar och utställningar. Det finns dock ett grundspår i berättandet och det är att röra sig från grundare område ner till djupare (djuphavet). Därtill läggs arter, biotoper och fenomen som exempelvis mareld (Jämting muntligen 2019). Utöver akvariet ordnas även ett antal andra publika aktiviteter såsom sålsafari och strandskola. En annan aktivitet som anordnas är "Hav & Land sommarläger". Det är ett tre dagars läger för barn som anordnas tillsammans med Nordens Ark. På Havets Hus finns även ett omfattande skolprogram för utbildning och marin pedagogik på alla nivåer, för kunskap inom havsrelaterade ämnen.

Havets Hus verksamhet baseras på kunskapsförmedling om havet. Man bedriver dock även egna bevarandeprojekt kopplat till utsatta arter. Det rör främst småfläckig rödhaj och knaggrocka, som föds upp på Havets Hus och som kan följas även i de publika akvarierna. Målet är att sätta ut dem i havet och för småfläckig rödhaj görs detta genom publika hajsläpp som blivit populära publika events. Hajarna som släpps ut är märkta i syfte att bidra till ökad kunskap om dem och deras levnadsbanor. Sedan 2003 har Havets Hus i samarbete med Havsfiskelaboratoriet SLU satt ut över 100 akvarieuppfödda exemplar av småfläckig rödhaj i Gullmarsfjorden. Hajsläppen drar stor publik och är ett tydligt tecken på publikt intresse för förmedling av forskning och att som besökare själv få vara med "där det händer".

Samverkan

Havets Hus kan sägas fungera som en länk mellan forskare och allmänhet, där forskning kommuniceras ut till allmänheten via kunskapsförmedling. Att delta i forskningsprojekt och göra forskningen begriplig och engagerande är också en av Havets Hus visioner (Havets Hus hemsida). Havets Hus samarbetar framför allt med Sven Lovén centrum för marin infrastruktur – Kristineberg. Forskning som bedrivs på Kristineberg kommuniceras på Havets hus. På så sätt är Havets Hus "fönstret mot allmänheten" och innehåller en viktig kommunikatörsroll. Förvisso kommuniceras inte all forskning utan valda delar som plockas ut som lämpliga.

Havets Hus har inga offentliga driftsbidrag utan finansieras av besökarna genom entréavgifter och andra avgifter. Vid byggandet av större utställningar behövs externa medel och för forskningskommunikation finns

möjligheten att skriva in redan i forskningsansökan att projektet skall kommuniceras via Havets Hus, vilket även har gjorts vid flera tillfällen. I och med den nya satsningen på Kristineberg (se annan del denna rapport) finns en uttalad ambition från samtliga parter – att Havets Hus skall vara en tydlig del i samarbetet på Kristineberg. Lysekils kommun är även en av parterna i det nya centrat. Havets Hus har även samverkan med Havsfiskelaboratoriet SLU, på de sätt som beskrivits ovan. Havets Hus ingår i Expedition Bohuslän, och samverkan med andra verksamheter inom besöks- och turistnäring kan sägas ske genom denna samverkansplattform.

Sammanfattning

Med sina höga besökssiffror och tydligt fokus på kunskap är Havets Hus en viktig aktör inom kunskapsturismen i Norra Bohuslän. Ett stort antal besökare kommer varje år och tar del av ett utbud baserat på upplevelser och kunskap om havet – med fokus på biologisk mångfald. Man bedriver inte egen forskning men marinbiologisk forskningskompetens finns i huset samt i närheten i form av Havsfiskelaboratoriet och Kristineberg, med vilka samverkan även sker. Det finns även "science tourism-tankar" tillsammans med Kristineberg. Samtal har förts om möjligheten att skapa en form av paket där gästen dels besöker Havets Hus och ser och lär om livet i Västerhavet, dels besöker Kristineberg och får ta del av hur man bedriver marinbiologisk forskning. Detta befinner sig på ett tankestadie och flera avgörande aspekter såsom finansiering och huvudansvar behöver analyseras. Eventuellt är det möjligt att söka pengar för att delfinansiera en sådan aktivitet, som annars kan tänkas resultera i ett kostsamt paket, endast tillgängligt för ett fåtal. Ett erbjudande om besök till både akvarium med kunskapsförmedling och en marin forskningsstation kan dock förväntas möta intresse.

I skrivande stund är Havets Hus under ombyggnation – och ömsar skal.

Sotenäs symbioscentrum

Sotenäs symbioscentrum är en kommunal satsning i Sotenäs kommun som verkar för social och industriell symbios. Det är en mötesplats för företag, utbildning och offentlig sektor. Målsättningen är att ”sammanföra människor för att skapa innovation, företagande, utbildning och sysselsättning” (hemsida).

Verksamhetsbeskrivning

Verksamheten på Sotenäs symbioscentrum startade 2015 och är Sveriges första symbioscentrum. Där samlas företag, kommunens vuxenutbildning och tjänstemän från kommunen som arbetar med symbios-utveckling. Det är ett kunskaps- och företagscentra där olika innovationsprojekt med koppling till havsbruk utvecklas.

Symbiosidén är central och är hämtad från naturens biologiska interaktion mellan olika organismer. På Sotenäs symbioscentrum arbetar man med både social och industriell symbios. Båda formerna av symbios ger vinster av sociala, ekonomiska och miljömässiga slag och verkar för människans, miljöns och näringarnas bästa. Social symbios innefattar hur mänskliga resurser kan tas bättre tillvara genom samverkan. Exempelvis innefattar detta att kartlägga kompetensbehov hos företag och erbjuda utbildningar så att människor kan ta del av utbildningar inom attraktiva yrken och på så sätt skapa arbetstillfällen. I industriell symbios skapas nya möjligheter genom att en resurs som inte behövs hos den ena aktören, som exempelvis en restproduktion från produktionen, blir en resurs hos en annan. Genom samverkan kan verksamheterna optimeras och bidra till en hållbar produktion, en cirkulär ekonomi. På Sotenäs symbioscentrum ges möjlighet åt företag att testa symbiosidéer, stöd för etablering av nya symbiosföretag och att koppla samman olika aktörer som kan samverka. Gemensam nämnare för symbiosföretagen är ett maritimt fokus. Verksamheterna utgörs av olika företag kopplade till havsbruk.

Sotenäs Symbioscentrum ska vara en ledande aktör inom maritim utveckling. Vi är ett innovativt nav i en miljö där det mänskliga mötet utgör grunden för omställningen till en cirkulär ekonomi. Med havet som utgångspunkt stärker vi det befintliga näringslivet och skapar möjligheter för nya miljöfrämjande affärsverksamheter (hemsida).

Sotenäs symbioscentrum tillhandahåller bland annat testbädden ”Aqua symbios”. Där skapas förutsättningar

för företag och akademi att testa och utveckla verksamheter och teknik inom havsbruk. Genom att samla ett antal företag under samma tak skapas möjligheter till industriell symbios, där exempelvis restprodukterna från en aktör kan bli råvaran hos en annan.

Marin återvinningscentral - att se marint avfall som en resurs

Ett exempel på symbiosarbete för cirkulär ekonomi är etablerandet av Sveriges första marina återvinningscentral. Där sorteras insamlat strandstädat skräp och uttjänta fiskeredskap som sedan bearbetas för återvinning och återbruk genom att i slutänden bli nya produkter. Exempelvis smälts fisknät ner och blir nya nät. Verksamheten bemannas genom arbetsmarknadsenheten och är en testverksamhet. Förhoppningen är att verksamheten skall leda till att nya företag bildas och att verksamheten skall bidra till utveckling av hantering av marint avfall, även på ett internationellt plan (hemsida, Svensson 2018 muntligen). Verksamheten har mött ett stort medialt intresse och det publika intresset är stort.

Publik verksamhet

I nuläget sker varje år en rad studiebesök vid Sotenäs symbioscentrum, av skolor, politiker, tjänstemän och forskare – som önskar ta del av arbetet med social och industriell symbios. Just nu planeras även en mer formaliserad satsning på publik verksamhet. Planen är att skapa ett besökscentrum inrymt i Symbioscentrums lokaler. Tanken är att skapa en yta på plats för att förmedla verksamheten, både riktad till invånare, turister och andra som är intresserade av symbiosverksamheten. Där kan exempelvis en utställning om marin återvinning erbjudas och kunskap spridas om detta arbete. I skrivande stund är planerna för detta inte fastställda. Redan sommaren 2019 erbjuds dock en mindre utställning om marin återvinning i turistinformationen på ångbåtspiren i Kungshamn (Andersson muntligen 2019). Utställningen handlar om marin nedskräpning, plast i havet, strandstädning och Sotenäs marina återvinningscentral. Detta är ett steg i arbetet att sprida kunskap om symbioscentrums arbete och det intresseväckande perspektivet i att lyfta marint skräp som potentiell resurs i en cirkulär ekonomi, med turister som målgrupp.

En utökad publik verksamhet med lokaler på Sotenäs symbioscentrum kan förväntas väcka ett stort intresse. Ett stort antal turister befinner sig i området under sommarsäsongen och en sådan satsning kan fylla en efterfrågan på maritim- och hållbar turism. Att arbeta för

att koppla samman arbetet vid Sotenäs symbioscentrum med utvecklingsmöjligheter inom besöksnäringen är även en uttalad gemensam ambition för kommunens turismutvecklare och symbioscentrums utvecklare. Här finns även goda samverkansmöjligheter.

Samverkan

Verksamheten på Sotenäs symbioscentrum grundas i samverkanstanken – genom symbios. Där samlas havsbruksföretag som gynnas av varandras resurser. Här finns en stor potential även för en utvecklad verksamhet mot besöksnäringen. Redan nu alstrar verksamheten på Sotenäs symbioscentrum exempelvis gästnätter i närområdet. En utvecklad publik verksamhet och ökad samverkan med besöksnäringens företag har stora utvecklingsmöjligheter. I området finns bland annat flera upplevelse- och guideföretag. Här finns möjligheter för Sotenäs symbioscentrum att även stärka denna del av det befintliga näringslivet, genom samverkan och symbios.

Sammanfattning

På Sotenäs symbioscentrum drivs innovativa projekt med koppling till havsbruk, där ny kunskap skapas. Aktiviteter där denna kunskap förmedlas, inom ramarna för kunskapsturism, kan väntas möta en efterfrågan, i ett redan turisttätt område. Här skulle en annorlunda upplevelse, med ett viktigt kunskapsinnehåll, kunna paketeras och erbjudas. Detta skulle med fördel kunna göras i samverkan med företag inom besöksnäringen. På Sotenäs symbioscentrum finns även kopplingar till forskning, och i förlängningen skulle även aktiviteter av science tourism-slag kunna erbjudas. Man arbetar nu med att finna former för det publika och redan sommaren 2019 erbjuds en utställning i mindre format i hamnen i Kungshamn. Att finna former för att även koppla in besöksnäringens företag i symbiosen är en lovvärd utmaning med stor potential.

Sotenäs symbioscentrum i Kungshamn.

Destination Havstenssund

Destination Havstenssund är ett tvåårigt Leaderfinansierat projekt som när denna rapport skrivs befinner sig uppstartsfas. Projektet skall vidareutveckla ortens tradition av fisk och skaldjur genom att främja en ökad upplevelseturism och bidra till destinationsutveckling för orten Havstenssund, Tanums kommun.

Verksamhetsbeskrivning

Eftersom projektet Destination Havstenssund befinner sig i implementerings- och planeringsfas skiljer det sig från andra aktörer i studien. Verksamheten är under uppstart och planering av aktiviteter pågår. Projektet har tagits med i denna studie på grund av sitt fokus på havet, att forskningskompetens finns i projektet (projektledaren) samt att det finns en uttalad fokus på samverkan. Projektet har även tagits med som inspirerande exempel på ett projekt med fokus på kunskap om havet, och som beviljats på dessa grunder. Projektet kan benämnas som aktör inom kunskapssturism, och genom forskningskompetensen i projektet även med inslag av science tourism.

Den planerade verksamheten utgår ifrån Havstenssund och från havet. Destinationsutveckling för orten Havstenssund är i fokus. Havstenssund är ett tidigare fiskeläge där näringar kopplade till havsbruk; fiske och sjöfart, har utgjort basen för samhället. Några trålare och kräftfiskare finns fortfarande kvar. Projektet har beviljats Havstenssunds Samhällsförening:

Samhällsföreningen är en ideell förening som skall verka för att utveckla Havstenssunds samhälle för framtiden. (...) För oss i Samhällsföreningen är det viktigt att verka för att näringen skall utvecklas och bevaras, att våra fiskare har bästa möjlighet för att driva sin verksamhet och att vi arbetar för att hitta nya möjligheter till verksamheter som gör Havstenssund till ett attraktivt och levande samhälle också i framtiden (Samhällsföreningen Havstenssund hemsida).

Projektet Destination Havstenssund kommer att arbeta för denna utveckling, för tillväxt och företagande med fokus på hållbara och maritima ämnen. I den beviljade projektansökan anges att projektet kommer att bidra till att: ”skapa en naturlig mötesplats för lokalboende och turister där kunskap om och upplevelser av ett hållbart fiske och vattenbruk betonas” (projektansökan).

I projektet är Linnea Sjögren, tångentreprenör och verksam i företaget Catxalot, anställd. Projektledare på ideell basis är Elisabet Brock, forskare i marinbiologi. Brock är knuten till Lovécentret Tjärnö och har därifrån även erfarenheter av forskningsbaserad kunskapsförmedling.

Publik verksamhet

Som redan påtalats befinner sig projektet i en startfas. En stor del av verksamheten kommer att bestå av publik verksamhet som utgörs av ”havsrelaterade upplevelser”, framför allt upplevelser och kunskap kring mat från havet. Dessa upplevelser har ett tydligt kunskapsförmedlande budskap, kunskap om havet är centralt. Inom ramarna för detta planeras kurser, workshops och seminarier om havets resurser. Förutom fiske och annat havsbruk kommer även samhällets och de omkringliggande öarnas historia att förmedlas, exempelvis genom guidningar där kulturhistoria och marinbiologi varvas. Kulturhistorien kan bidra med ytterligare en dimension och förståelse.

Vi har tänkt att vi även ska ta med kulturhistoria. Även om vi ska ut och fiska eller plocka, så har vi tänkt att man ska få med sig historien bakom. Hur var det förr i Havstenssund? Tänk när man fick ro här, ut i Tjurpannan t.ex. Det har vi tänkt ta med, varför har samhället hamnat här och hur det såg ut och var här förr i tiden. Det ger en dimension till av upplevelsen, som vi känner kan vara väldigt viktig. I vilket sammanhang har samhället Havstenssund varit. Det är viktigt att ta tillvara på (Brock muntligen 2019).

Även andra kulturella verksamheter som knyter an till Havstenssund som levande fiskesamhälle föreslås i projektansökan. Redan nu är deltagande vid Västerhavsveckan inplanerat där projektet anordnar ”Tångcafé” i Södra hamnen i Havstenssund (Västerhavsveckan hemsida).

Den publika verksamheten har således både havet och kunskap i centrum, där besökare får ta del av detta genom olika upplevelsebaserade aktiviteter. Dessa kommer att erbjudas i form av upplevelsepaket. Aktiviteterna faller inom ramarna för matturism och maritim turism – och givetvis även kunskapssturism, som man även går ut med i sin marknadsföring.

Verksamheten skall arbeta med tillväxt, företagande och arbetstillfällen med fokus på hållbara och maritima näringar, kopplat till destinationsutveckling i Havstenssund. En bärande del av projektet är just att

skapa samverkan kring havet tillsammans med lokala aktörer inom fiske och vattenbruk. Tanken är även att samarbeta med restaurangägare och kockar, projektet har en tydlig fokus på matturism.

Projektet har en uttalad samverkansambition, det är ett av dess huvudsyften. Projektet har även en tydlig koppling till befintligt företagande, det finns redan ett antal etablerade samverkanskontakter. De upplevelsepaket som kommer att anordnas inom ramarna för projektets publika verksamhet är tänkt att genomföras i samverkan med exempelvis fiskare, mussel- och ostronodlare och andra näringsidkare inom havsbruk på orten. "Det handlar om att möta råvaran och att möta fiskarna" (Sjögren muntligen 2019). Havstenssund befinner sig vid den södra delen av Kosterhavets nationalpark och samtal pågår med nationalparken om möjligheterna för Havstenssund att bli en mer officiell del av det södra inträdet till nationalparken, genom inrättande av ett infocenter i Havstenssund. Man har även en etablerad dialog med boendeanläggning i Grebbestad. Samverkan finns även med Lovécentret

Tjärnö genom projektledaren Elisabet Brock och med lokalt näringsliv genom Linnea Sjögren som är verksam i företaget Catxalot, och de kontakter som redan är etablerade genom företagets verksamhet (Projektansökan).

Sammanfattning

Projektet Destination Havstenssund skiljer sig från övriga aktörer i denna studie. Det utgör just ett projekt och är en mindre aktör, som dessutom är i startfasen för sin verksamhet. Projektet har mycket intressanta intentioner, med anknytning till just havet och kunskap. Kompetensen och de samverkanskontakter som finns i projektet borgar även för att dessa intentioner kommer att uppfyllas. Med en tydlig kunskapsförmedlande bas, även på forskningsgrund uppfyller projektet alla förutsättningar för en lyckad kunskapssturism, och även till möjligheter med inslag av science tourism. Projektet är ett inspirerande exempel på ett nystartat projekt där kunskap om havet är i fokus.

Linnea Sjögren och Elisabet Brock, Destination Havstenssund.

Vitlycke museum

Vitlycke museum är ett "kunskaps- och upplevelsecenter" i Tanums världsarvsområde. I det område som utgör världsarvsområdet finns cirka 600 hållristningsplatser som tillsammans rymmer tiotusentals hållbilder. Vitlycke museum är utgångspunkt för besök i världsarvet och erbjuder visningar av hållristningar, utställningar och museifaciliteter såsom butik och café. På museiområdet finns även en bronsåldersgård för lärande och upplevelser.

"Vi berättar om bronsåldern och hållristningarnas tid, och om den kunskap som finns idag om dåtidens bilder" (hemsida).

Verksamhetsbeskrivning

Vitlycke museum drivs av Västarvet, Västra Götalands regionala förvaltning för natur- och kulturarv. Där ingår Vitlycke museum som ett av flera museer och besöksmål med olika inriktningar. Vitlycke museum har genom olika sammanhang samarbeten med flera olika samverkanspartners såsom Länsstyrelsen, Västra Götalandsregionen, Tanums kommun, Västsvenska turistrådet och Göteborgs universitet. Museet har fri entré och flera av de guidade visningarna vid hållristningarna är kostnadsfria.

Ett museum för hållristningsforskning och besöksverksamhet har funnits på platsen sedan 1976. Dagens museum invigdes 1998, som en följd av att hållristningsområdet i Tanum togs upp på Unesco's världsarvslista 1994. Syftet med världsarven är mycket kortfattat att bevara omistliga natur- och kulturarv. De materiella och immateriella natur- och kulturarv som upptas på världsarvslistan bedöms som av stor betydelse för hela mänskligheten. Världsarvsutnämningarna är inte oproblematiska, de innefattar å ena sidan uppmärksamhet och renommé, å andra sidan skyldigheter. De innefattar även turistiska utmaningar men även många betydande fördelar (Magnusson 2002).

Till Vitlycke kommer en stor mängd besökare varje år, museet beräknas ha cirka 125 000 besökare per år. Minst hälften av besökarna beräknas vara utländska. Världsarvsstatusen är en förklaring till de höga besöks-siffrorna. Det präglar även den kunskapsförmedling som sker på museet. Förutom att kommunicera hållristningar och bronsålder är även världsarv som företeelse en del av förmedlingen. Besökarna på Vitlycke museum utgörs sålunda delvis av världsarvsturister. Världsarvsturismen har speciella

betingelser, mycket på grund av att världsarv innebär ett eget varumärke. Det som har bedömts som omistligt för mänskligheten har redan i och med utnämningen fått en fantastisk reklam. Så beskriver även Hans Lundenmark, samordnare och pedagog på Vitlycke museum det faktum att museets verksamhet kretsar kring Tanums världsarv: "Det (världsarvet) fungerar som ett slags garant för att det bör vara intressant, det ger lyskraft åt platsen" (Lundenmark muntligen 2019).

Kunskap är ett av ledorden inom organisationen Västarvet: "Genom kunskap, utveckling och samverkan skapar vi ett hållbart samhälle". I linje med detta är även Vitlycke museum ett besöksmål med en tydlig kunskapsförmedlande uppgift och fokus. Kunskap förmedlas via direkta möten såsom guidningar, men även genom kunskapsartiklar på hemsidan och kunskapsförmedling via sociala medier. I jämförelse med havet som står i centrum för de andra verksamheter som beskrivs i denna rapport, är inte hållristningar och bronsålder något människor i gemen har en förförståelse om. Detta påverkar även hur kunskap förmedlas och de pedagogiska utgångspunkterna. Kunskap står i centrum för den publika verksamheten: "Det är helt centralt att vi jobbar med kunskap (Lundenmark muntligen 2019).

Publik verksamhet

Vitlycke museum har en omfattande publik verksamhet.

Vi ska berätta och kommunicera kring bronsåldern och världsarv – öka kunskapen och intresset för den här tidsepoken, landskapet och våra hållristningar. Vi gör detta genom vår pedagogiska och publika verksamhet riktad mot skolor, gruppresenärer och enskilda besökare, genom vår utställning och Bronsåldersgård och genom att skicka ut våra besökare till bilderna i landskapet (Vitlycke museum hemsida).

Intresse för hållristningar och bronsålder är det som drar flest besökare till Vitlycke museum. Museet befinner sig dessutom i ett område där många presumtiva museibesökare befinner sig sommartid och kan därför även locka till sig besökare som inte i första rummet är intresserade av hållristningar. Museet är ett av de stora besöksmålen i området. Den publika verksamhet som bedrivs på museet kan även beskrivas som att stå på två ben. Den utgörs dels av aktiviteter som fokuserar på kunskapsförmedling om hållristningar och bronsålder, dels aktiviteter som snarare kan beskrivas som upplevelser inom vidare kulturella fält, såsom konserter och andra slags events. Hädanefter kommer endast

kunskapsförmedlande aktiviteter kopplade till hällristningar och bronsålder att diskuteras.

Stommen i museets publika verksamhet utgörs av guidade visningar av hällristningar. Ett antal olika visningar erbjuds via hemsidan, med olika längd och kunskapsdjup. Här har besökare möjlighet att välja på allt från kortfattade visningar till betydligt längre visningar med större kunskapsdjup. Från en halvtimmes introduktion av världsarvet upp till "Hällvetaren" som är en vandring på fyra timmar. Även nattvisningar erbjuds vilket är en mycket speciell upplevelse där kunskap och sinnesupplevelse får samspela. Visningarna kan bokas året om, med reservation för att hällristningarna kan vara tänkta av snö och is vintertid. Merparten av visningarna görs under sommarsäsongen. Samtliga visningar beskrivs på hemsidan med pris och bokningsuppgifter. Några gånger per år inkommer även beställningar som rör speciella önskemål och kunskapsfokus, då skraddarsys visningar. Två av tre visningar under sommarsäsongen ges på engelska på grund av den stora andelen utländska besökare. De populäraste visningarna är de korta, som är utan kostnad.

Utöver visningar av hällristningarna i landskapet görs kunskapsförmedling om hållbilder och bronsåldern även via utställningar inne i museet. Även bronsåldersgården med en rekonstruerad bronsåldersmiljö innefattande hus och andra aktivitetsytor är en del av förmedlingen av kunskap om tidsperioden. Under sommarsäsongen finns även möjlighet att prova på forntida hantverk, pilbågsskytte och dylikt i gården. Många aktiviteter riktar sig till barn som målgrupp såsom "arkeologiskolan". Vitlycke museum har även ett omfattande skolprogram med olika lägerskolor med bronsålderstema. På hemsidan framkommer även riklig information för den som vill ta del av världsarvet i Tanum på egen hand. Kunskapsförmedling sker även ute i landskapet via skyltning vid ett antal utvalda hällristningsplatser, vid rastplatsen Skräddö söder om Tanum samt via webbapplikationen "Världsarvguiden".

Samverkan

Kunskapsförmedlingen som sker på Vitlycke museum är forskningsbaserad. Forskningskompetens finns även i huset i och med att Göteborgs universitet, i form av Svenskt Hällristningsforsknings arkiv (SHFA) är inhyst i museets lokaler. Så möts besökaren till Vitlycke museum även av Göteborgs universitets skyltar. SHFA är ett nationellt projekt för uppbyggnad och etablering av en databas och ett digitalt arkiv för hällristningsdokumentation och forskning vid Göteborgs universitet,

Institutionen för historiska studier. Målsättningen är att utveckla en modern infrastruktur genom att digitalisera och långtidslagra dokumentation av hällristningar och på så sätt tillgängliggöra dem för forskning (SHFA hemsida).

Vitlycke museum har ett samverkansavtal med Göteborgs universitet, som även innefattar praktiskt samarbete. Forskare från Göteborgs universitet har exempelvis gjort faktakontroll av utställningstexter för utställningar på själva museet samt på Skräddö rastplats. Mycket av SHFA's verksamhet består i dokumentation av hällristningar och den dokumentation som finns i museets samlingar har scannats av SHFA. Vitlycke museum är behjälpligt när Göteborgs universitet har delar av sin undervisningsverksamhet förlagd i området. Då beskriver personal från museet verksamheten och det publika arbetet med hällristningar som utförs där. Att Vitlycke museum och SHFA huserar under samma tak innebär en utvecklingspotential för science tourism.

På Vitlycke museum erbjuds även faciliteter och aktiviteter för konferenser under rubriken "Konferera i ett världsarv". Lokaler för konferenser finns i museet och konferensen kan kombineras med aktiviteter och visningar. I samband med marknadsföringen av konferensererbjudande på Vitlycke museums hemsida tipsas även om tre boenden i närheten; Tanums gästgifveri, Tingvall Eco B&B och Tanumstrand. Förhoppningen är att boendena i sin tur skall skicka sina gäster till Vitlycke museum via marknadsföring och tips. Detta är inte ett formaliserat samarbete, men kan betecknas som samverkansambitioner. Man har tidigare haft paketerbjudanden med boende och nattguidning men det finns inte i nuläget (Persson muntligen 2019).

Vitlycke museum ingår som ett av de sex besöksmålen i Expedition Bohuslän, och samverkan med andra verksamheter inom besöks- och turistnäring kan sägas ske genom denna samverkansplattform.

Sammanfattning

Vitlycke museum är ett besöksmål med höga besöks-siffror. Idag sker en forskningsbaserad kunskapsturism på platsen. Ett antal olika aktiviteter erbjuds besökaren där kunskap om hällristningar och bronsålder står i centrum. Vitlycke museum är en viktig aktör inom kunskapsturismen i norra Bohuslän. Inom museets väggar finns även SHFA, ett nationellt arkiv för hällristningsdokumentation och forskning vid Göteborgs universitet. Detta orsaksförhållande innebär en möjlighet att utveckla det publika arbetet vid Vitlycke museum till att även innehålla inslag av science tourism – i samarbete med Göteborgs universitet. En sådan produkt skulle kunna innefatta möjligheten att boka visning av hällristning med en forskare, visning av arbetet i forskningsarkivet och demonstration av dokumentationstekniker.

Besökare vid Vitlyckehällen, i närheten av Vitlycke museum.

Kosterhavets nationalpark

Kosterhavets nationalpark bildades 2009, i syfte för att bevara områdets unika naturvärden och att arbeta för att områdets resurser används på ett hållbart sätt. Det är Sveriges första marina nationalpark och består till 98% av vatten och undervattensmiljöer. Nationalparken sträcker sig från norska gränsen i norr till Grebbestad i söder. Kosterhavets nationalpark är ett besöksmål inom ramarna för kunskapsturism, men besökaren erbjuds även inslag av science tourism.

Verksamhetsbeskrivning

Nationalparker ägs av staten och införs på beslut av regeringen. Kosterhavets nationalpark sköts av ett förvaltningskontor som är en del av Länsstyrelsen i Västra Götalands län. Förvaltningen styrs av Kosterdelegationen där representanter för bland annat Länsstyrelsen, Tanum och Strömstads kommuner, samhällsföreningar, de lokala yrkesfiskarnas organisation och Göteborgs universitet ingår.

Det finns fem så kallade entréer till Kosterhavets nationalpark. Dessa är utgångspunkter för besök i nationalparken. Huvudentrén är Naturum på Sydkoster. Det finns även mindre entréer på Saltö, Rossö och på Resö, samt ett infocenter i Strömstad. Vid samtliga entréer förmedlas kunskap och information om nationalparken. Huvudentrén Naturum har mellan 50 000-55 000 besökare per år, sedan öppnandet 2012. Kosterhavets nationalpark i sig har däremot en betydligt högre besöksiffra. Räknas båtgnäster i gästhamnar och naturhamnar in, resenärer med Kosterbåtarna och besöken vid samtliga entréer hamnar besöksiffran på cirka 500 000 besökare per år (Tysklind muntligen 2019).

Publik verksamhet

Syftet med den publika verksamheten är att sprida kunskap om nationalparkens miljöer – och framför allt om livet i havet. Den kunskap som förmedlas kretsar kring områdets unika naturvärden. Huvudfokus är på det marina livet i Kosterhavet, men även på landlevande växter och djur. I nationalparken finns 12 000 arter, varav hälften under ytan. Kosterhavet är Sveriges artrikaste havsområde och där finns exempelvis Sveriges enda korallrev.

Den publika verksamheten i Kosterhavets nationalpark utgår ifrån de olika entréerna och framför allt från Naturum på Sydkoster. I det följande fokuseras på verksamheten som bedrivs vid Naturum. Naturum är

ett koncept som finns i flera nationalparker och de ska verka som ”en port till naturen och ge kunskap och förståelse samt inspirera till utflykter och upptäckter” (hemsida). Naturum på Sydkoster är ett bemannat informationscentrum som är öppet året runt. Där kan besökaren ta del av utställningar, interaktiva stationer, filmvisning, ett klappakvarie samt andra aktiviteter i programverksamheten. På Naturum ordnas guidningar och det är utgångspunkt för guidade utflykter till land och till havs i nationalparken. Det är fri entré till Naturum.

Utställningarna på Naturum består av både fasta och tillfälliga utställningar med syfte att sprida kunskap främst om livet i nationalparken, men även på andra teman. Det finns en audioguide som kan lotsa besökaren genom utställningen, men visningar i utställningarna erbjuds också. Vid Naturum anordnas programverksamhet med aktiviteter både i Naturum och utomhus. Inomhus ordnas bland annat föreläsningar. Utomhus erbjuds ett varierat program med strandexkursioner, fågelspaning, och andra guidade visningar i nationalparken. Ett speciellt inslag är ”snorkelleder” där besökaren går på guidad tur under vattnet, med informationsskyltar. En annan programpunkt som skall lyftas fram i denna rapports sammanhang är ”Filmning i Kosterhavets djup”. Detta arrangemang ges i samarbete med Lovécentret Tjärnö och innebär att följa med ett forskningsfartyg ut i Kosterhavet. Där sänks en fjärrstyrd undervattensfarkost ner och en guide visar och berättar om livet i havet på 100 meters djup. Fyra turer anordnas genom detta samarrangemang under sommarsäsong och två av turerna avgår från Naturum, Sydkoster, de två andra från forskningsstationen på Tjärnö. På detta sätt ingår även Kosterhavets nationalpark i ett sammanhang av science tourism och erbjuder programpunkter med denna inriktning. Även annan publik verksamhet är forskningsanknuten, men detta representerar ett tydligt inslag av science tourism.

Samverkan

Kosterhavets nationalpark samverkar med, och tipsar om, andra aktörer och entreprenörer i en jämförelsevis hög utsträckning. Flera av de programpunkter som erbjuds arrangeras i samverkan med andra. Exempelvis finns detta år (2019) en programpunkt som anordnas i samarbete med Catxalot, ett upplevelseföretag med fokus på tång. För en annan programpunkt, utflykt till Ursholmens fyrplats, tipsas om Selin Charter för transporten, ett event- och transportföretag med inriktning på Kosterhavets nationalpark. Samverkan som detta är betydelsefullt för näringarna och ger även ett varierat

och välplanerat program att erbjuda gästerna.

Anders Tysklind, nationalparkschef, lyfter fram att deras samverkan är ”samverkan för Kosterhavets bästa” (Tysklind muntligen 2019), vilket är en viktig aspekt. Kunskapsturism, och science tourism med koppling till havet innebär turistverksamhet i sårbara maritima miljöer. Att genom samverkan kunna arbeta med kunskapsutbyte och hållbar turism för flera parter är en viktig del av värdet med samverkan.

Syftet med inrättandet av Kosterhavets nationalpark var flera; att bevara unika miljöer, att arbeta för att de biologiska resurserna i området används på ett hållbart sätt, att möjliggöra för besökare att få kunskap om och uppleva Kosterhavets natur- och kulturvärden, samt att underlätta forskning om bevarande och användning av marina och landbaserade ekosystem (Lst Kosterhavet hemsida). I nationalparkens skötselplan anges även mål för turism och vikten av att: ”Turism och besöksrelaterade näringar och nyttjande ska kunna fortgå och utvecklas, om det inte motverkar bevarandemålen” (Lst Kosterhavets nationalpark hemsida, skötselplan).

I området finns ett flertal privata aktörer inom besöksnäringen. Det finns ett antal event- och guideföretag i Strömstadsområdet och på Kosteröarna. Verksamheten vid Naturum utgör ett nav för kunskap och upplevelser med koppling till nationalparken. Där anordnas som redan nämnts ett stort antal aktiviteter och programpunkter, en del i samverkan med andra aktörer. Kosterhavets nationalpark har även möjlighet att bidra till ökad samverkan med andra lokala aktörer och entreprenörer, både för näringarnas bästa och för att kunna tillgodose det stora besöksantalet i området under sommarsäsongen. Det är även en inställning som man har: ”Vi vill gärna växla över till goda entreprenörer” (Tysklind muntligen 2019). Det görs också bland annat genom att tipsa om boende, restauranger, båtturer och andra eventbolag och event i Kosterhavets nationalpark och närområdet genom Västsvenska turistrådets hemsida om Kosterhavet (Västsvenska turistrådet, Kosterhavets nationalpark hemsida). Där listas ett stort antal besöksnäringföretag, bland annat under fliken ”Hållbara upplevelser”.

På denna sida har vi sammanställt naturnära upplevelser till havs och på land som bidrar till hållbar utveckling i Kosterhavetsområdet. Certifieringen omfattar företag anslutna till exempel i Naturens Bästa och Njord. Här hittar du även restauranger i anslutning till nationalparken som är certifierade med Smaka på

Västsverige (Västsvenska turistrådet, Kosterhavets nationalpark hemsida).

Under arbete är även att ta fram partneravtal för samverkan i nationalparken. Det är inte oproblematiskt för statliga institutioner som nationalparker är att skriva avtal med näringslivet men förhoppningsvis går det att lösa eftersom det är i allas intresse att arbeta för nationalparkens bästa. Kosterhavets nationalpark är även ett av besöksmålen som ingår i Expedition Bohuslän

Kosterhavets nationalpark är en part i guideutbildningen för natur- och kulturguidar som arrangeras av Svinesundskommittén och ingår även i bedömningskommittén. Certifieringen görs av Sweguide.

Kosterhavets nationalpark har en etablerad samverkan med Lovécentret Tjärnö, som även har en representant i Kosterdelegationen. Det var forskare på Tjärnö som gjorde den marinbiologiska inventering och dokumentation som utgjorde det vetenskapliga underlaget inför inrättande av nationalparken. Sven Lovén centrum för marin infrastruktur – Tjärnö, står givetvis för stor del av den forskning och kunskapsproduktion som fortgående sker om Kosterhavet. Kopplingen mellan nationalparken och universitet är viktig på flera sätt. Även om Tjärnö har en egen omfattande publik verksamhet innebär den publika verksamheten vid Naturum att även de målgrupper som inte tar sig till forskningsstationen nås av aktuell forskning och vetenskap kring de naturvärden som finns i området. Samverkan med Tjärnö stärker även kunskapsförmedlingen som sker vid Naturum. Genom detta samarbete möjliggörs för Kosterhavets nationalpark som aktör att erbjuda ett program riktad till turister och besökare med inslag av science tourism. Turerna anordnas tillsammans med Tjärnö, men när de erbjuds även i Naturums program nås fler intressenter och forskningen når ut till fler.

Sammanfattning

Kosterhavets nationalpark är ett besöksmål med ett stort antal besökare varje år. Syftet med den publika verksamheten är att sprida kunskap om nationalparkens miljöer och livet i havet. Den publika verksamheten utgår ifrån de olika entréerna med huvudcentra på Naturum på Sydkoster. Där kan besökaren ta del av olika aktiviteter, både vid själva Naturum men även utflykter i närområdet som utgår därifrån.

Kosterhavets nationalpark samverkar med, och tipsar om andra aktörer i förhållandevis hög utsträckning.

Ett samarbete finns exempelvis med Lovécentret Tjärnö. Detta samarbete medför att det i Kosterhavets nationalparks program finns inslag av science tourism aktiviteter, som anordnas tillsammans med dem.

Kosterhavets nationalpark är även en part i en guideutbildning. Detta är ett bra exempel på hur koppling mellan större aktörer och privata entreprenörer kan

skapas. Här finns även potential att utveckla fler sådana samarbeten eftersom flera privata aktörer inom transport, restaurang och guideverksamhet är aktiva i området.

Med utgångspunkt från Naturum på Sydkoster görs exkursioner och guidningar i Kosterhavets nationalpark.

Science tourism

Under detta tema diskuteras science tourism, vilka möjligheter till science tourism som finns i undersökningsområdet hos de undersökta aktörerna samt hur science tourism kan bidra till hållbar turistutveckling. Avstamp tas dock en lång väg från norra Bohuslän, nämligen i Patagonien i Chile. Där finns ett science tourism-projekt som här får verka som bästa praxis och inspiration.

Det goda exemplet – science tourism i Patagonien, Chile

Det goda exemplet är hämtat från Chile, där ett omfattande projekt inom detta fält pågått sedan 2007. Då implementerade Center for Research in Patagonian Ecosystems (CIEP) science tourism i sin verksamhet för att främja forskning och vetenskaplig förmedling. Detta gjordes i syfte att arbeta för hållbar turistutveckling och ekonomisk tillväxt i avlägsna och glesbefolkade bergsområden i Patagonien. I området finns sårbara ekosystem som är hotade på grund av både exploatering och naturkatastrofer, men även natur- och kulturarv som lockar både forskare och turister (Bourlon & Torres 2016). Projektet pågår fortfarande och kan följas på CIEP's hemsida.

I en studie som producerats om projektet (Bourlon & Torres 2016) framhålls samverkan mellan forskning och turism som ett verkningsfullt tillvägagångssätt för att stärka socioekonomisk tillväxt i lokalsamhället och för att bidra till bevarandet av känsliga ekosystem genom hållbar turism. Utgångspunkten är att ökad kunskap bidrar till ökat värdesättande och skydd av natur- och kulturarvet. Tillvägagångssättet har varit att skapa ett nätverk mellan flera aktörer. I centrum för nätverket är forskningsinstitutionen CIEP. Aktörerna som har samlats i nätverket har varit nationella och internationella forskare och forskargrupper, lokala privata näringsidkare inom turism såsom guider, boende- och transportföretag, lokala offentliga aktörer inom natur- och kulturarv och inom offentlig service samt NGO's. Gemensamt har man skapat en plattform för science tourism i området. Det gemensamma syftet har varit att bidra till socioekonomisk tillväxt genom turistutveckling och att genom hållbar turism bidra till bevarande av ekosystem och kulturarv. För att förena forskning och turism har nätverket arbetat med att stödja pilotprojekt kring förmedling av natur- och/

eller kulturarv. Projekten består av olika aktiviteter med inslag av både forskning och rekreation såsom guidade turer och expeditioner arrangerade av forskare och lokala guider tillsammans, med infrastruktur genom andra aktörer i nätverket. Tillsammans har en katalog med produkter och paket framtagits, där även boende och transport ingår och där en presumtiv besökare kan ta del av ett utbud av paketerad science tourism.

Detta är science tourism i stor skala. Under en tre-årsperiod involverade plattformen olika samarbeten mellan hundra lokala turistentreprenörer och 200 forskare. 5000 personer beräknas ingå i det sammantagna sociala nätverket. Genom plattformen för science tourism har ett starkt nätverk skapats, som har bidragit till regional utveckling. Detta har fått viktiga socioekonomiska resultat såsom exempelvis ökade arbetstillfällen genom guide- och upplevelseföretag och ökat antal gästnätter. Inriktningen på att både generera forskning och förmedla förvärvad kunskap har bidragit till en hållbar turism – vilket ger ett ökad skydd och bevarande av hotade ekosystem och kulturarv. Plattformen har även genererat ny forskning.

Ett annat viktigt resultat av studien är vikten av att se möjligheterna i och nödvändigheten av expertis inom olika områden som en kraft i samverkan. Forskare krävs för att leda och genomföra forskningen medan turistentreprenörerna vet vad som krävs för att tillfredsställa kundens, det vill säga turistens, behov. För science tourism är samverkan därför nödvändig och avgörande och skall därför sättas i fokus. Det kräver organisation och struktur, vilket kan göras genom att skapa olika former av nätverk där forskningsinstitutioner och entreprenörer inom turism samverkar. Här krävs även koordinering vilket i det här fallet har styrts av forskningsinstitutionen (Bourlon & Torres).

Science tourism som resurs för regional utveckling och hållbar turism

Redogörelsen för det här exemplet av science tourism har gjorts för att visa vilka möjligheter som föreligger och vilken stor potential som ryms inom Science tourism då det kommer dels till värdefull förmedling och forskning, dels till vilken vidare innebörd och potential som ryms i konceptet. Science tourism kan vara en viktig resurs för regional utveckling och hållbar turism. Även den marina miljön som är i fokus för föreliggande forskningsrapport utgör ett sårbart ekosystem. Hållbar turism, där kunskapsförmedling

är en viktig aspekt, kan bidra till ett ökat skydd. Flera viktiga lärdomar kan dras från den science tourism som bedrivs i Patagonien. Framför allt visar projektet vikten av samverkan och skapandet av nätverk för att uppnå dessa lyckade resultat, där miljö, forskning och privat näringsliv gynnas.

Science tourism i norra Bohuslän

Bland de undersökta aktörerna i denna studie finns tre marina forskningsstationer. Vid en av dem, Lovécentret Tjärnö bedrivs en tämligen stor publik verksamhet, som är en utmärkande del av centrets verksamhet. Den publika verksamheten har en lång tradition som är väl inarbetad. Fokus ligger på att förmedla pågående forskning och verksamheten rymms inom ramarna för begreppet science tourism. Aktiviteter som guidade visningar på forskningscentret och exkursioner med forskningsfartyg erbjuds via hemsida och det finns även ett publikt akvarium. Mellan 5000-10 000 besökare tar del av den publika verksamheten på Lovécentret Tjärnö varje år. Tjärnö är ett vetenskapligt besöksmål med tydlig ambition att både producera och sprida kunskap, även mot turism. Vid Lovécentret Kristineberg erbjuds publik verksamhet i form av guidade visningar och fartygsexkursioner i mindre skala sedan 2018. Kristineberg har en annan historik och var fram till 2007 en del av Kungliga Vetenskapsakademien. Verksamheten vid Lovécentret Kristineberg står i skrivande stund under en omformeringsprocess sedan Kristineberg Marine Research and Innovation Centre bildades 2018. Möjligheterna att utveckla verksamheter inom ramarna för science tourism kan bedömas som mycket goda. Vid den tredje forskningsstationen, Havsfiskelaboratoriet SLU i Lysekil bedrivs idag ingen verksamhet med anknytning till science tourism, men verksamheten rymmer en stor potential för en utveckling i sådan riktning. Sammantaget finns en stor potential och vetenskaplig kapacitet för utveckling av förmedling av forskning inom begreppet science tourism i norra Bohuslän.

Förutsättningar för science tourism

Science tourism bör förstås som en kombination av universitetens tredje uppgift och allmänhetens, i det här fallet turistens, intresse av att ta del av den producerade kunskapen. Som redan påtalats finns idag ett stort intresse av att använda semestern som en tid för

självförverkligande och meningsskapande, där lärande spelar en viktig roll. Dagens resenärer skapar en ökad efterfrågan på produkter och upplevelser med hög kvalitet (SOU 2017:95). Appliceras detta på kunskaps-turism innebär det även en ökad efterfrågan på kunskapsbaserade upplevelser med hög vetenskaplig kvalitet. Här fyller science tourism en viktig funktion i och med att den alltid är forskningsbaserad. Science tourism innebär direkt förmedling av forskning, där forskningen sker. Att länka turistaktiviteter med forskningsinstitutioner innebär dock en ny kombination av aktiviteter och näringar. För att science tourism skall möjliggöras krävs ett antal organisatoriska förutsättningar, varav de främsta är finansiering och bemanning. För att arbeta med science tourism i en större omfattning än enstaka uppdrag behövs en särskild post i budgeten. Den utgörs framför allt av finansiering av den eller de personer som arbetar med den publika verksamheten. Skall science tourism vara möjlig behöver detta förmedlingsarbete finnas med i forskares eller annan personals arbetsbeskrivning. Det behöver finnas tid för att arbeta med förmedling, och denna tid skall finansieras.

Det finns flera finansieringsmöjligheter. Ett tillvägagångssätt är att science tourismverksamheten kan vara självfinansierande, dvs. intäkterna från besökarna skall vara tillräckliga för att täcka verksamheten. Ett annat tillvägagångssätt är att låta science tourism vara en del av den kommunikation och spridning av resultat som anges vid forskningsansökningar. Förmedling av forskning skall alltid preciseras i sådana ansökningar och science tourism skulle innebära ett nytt sätt att föra ut forskningsresultaten. Troligtvis är en kombination av dessa två finansieringsmetoder det mest lämpliga.

En annan viktig förutsättning är infrastruktur och logistik på forskningsinstitutionen. På Lovécentret Tjärnö finns särskilda ytor för den publika verksamheten. Att sådana finns är troligtvis en förutsättning för att både forskning, undervisning och förmedling skall kunna ske på samma plats. Den allra viktigaste förutsättningen är dock troligtvis tankesätt och prioritering, vilken syn man har på tredje uppgiften. Att iscensätta science tourism kräver en inställning som prioriterar tredje uppgiften. Olika forskningsinstitutioner präglas av olika traditioner då det kommer till samverkan med det omgivande samhället. Science tourism behöver dock inte bedrivas i stor skala, även aktiviteter i mindre

omfattning kan vara betydelsefulla, såsom exempelvis Lovécentret Kristinebergs science tourism-aktiviteter.

Science tourism och samverkan

Science tourism kan innefatta sätt att arbeta med samverkan på två sätt, dels genom tredje uppgiften där kunskapsproduktionen förmedlas till det omgivande samhället, dels genom samverkan med aktörer inom lokala näringar. Det senare innebär inte sällan ett nytt tankesätt, för en akademisk institution. Exemplet från Patagonien visar att forskningsinstitutioner är en potentiellt mycket viktig aktör för regional och hållbar utveckling. Science tourism kan skapa vinster långt bortom den publika aktiviteten i sig och i förlängningen bidra till regional utveckling, hållbar turism, socioekonomisk tillväxt, och ny forskning.

En del av delprojektet ”Kunskapsturism” har varit att finna kopplingar mellan forskningen och den kunskap som produceras där och företag inom turist- och besöksnäringen. Samverkansgraden mellan dessa olika verksamheter är idag låg och här ryms en stor utvecklingspotential. En utveckling av science tourism skulle på goda grunder kunna göras i samverkan mellan forskningsaktörer och besöksnäring inom transport, boende och guide- och upplevelseföretag. En aspekt av detta är att prissättningen mot kund riskerar att bli hög om det är forskarna själva som skall stå för förmedlingen. Det kan även vara svårt att finna tid för dem att genomföra dessa uppgifter. En lösning kan vara att en guide, istället för en forskare, genomför visningar och guidningar. Då handlar det dock om att till viss del släppa på kontrollen över vad som förmedlas och hur. Det behöver dock inte innebära att släppa på tolkningsföreträdet. Det kan undvikas genom att själv stå för inslag i utbildningen och utbildningsmaterialet. En sådan verksamhet skulle ge större möjligheter för universiteten att sprida sina forskningsresultat, och tredje uppgiften skulle bidra till en ökad samverkan. En guideutbildning ges vid Institutionen för historiska studier vid Göteborgs universitet. Även Centrum för turism vid Handelshögskolan ingår i utbildningen. Här erbjuds en länk mellan forskningsvärlden och guiden. Ett resultat är att den som har genomgått utbildningen har en koppling till universitetsvärlden och i högre utsträckning har förståelse för akademiska arbetssätt

och förutsättningar. Detta är dock ett mångsidigt mynt då det kommer till science tourism. En värdefull del av science tourism är autenticitetsaspekten vad gäller vetenskap och förmedlingen av vetenskapsproduktionen. En del av produkten och attraktionskraften med science tourism är att det är forskaren själv som förmedlar. Det gäller att finna ett arbetssätt som passar för just den aktuella verksamheten

Sammanfattning och rekommendationer

Science tourism kan sammanfattas som turism med koppling till forskningsverksamheter. Undersökningen visar att incitamenten för science tourism är mycket goda i det undersökta området och att sådan verksamheten även bedrivs av flera aktörer. Det finns även god potential för att utveckla sådan verksamhet. För att förverkliga verksamheter knutna till science tourism behövs infrastruktur vid forskningsinstitutionen, vad gäller finansiering och bemanning och framför allt en medveten föresats att arbeta med forskningsförmedlande verksamhet på detta sätt. Därför är det viktigt att se till vilka fördelar som kan vinnas. Science tourism behöver inte bedrivas i stor skala. Även aktiviteter i mindre omfattning är betydelsefulla, och kan även ses som en början för att pröva fram ett arbetssätt.

Akademien och vetenskap kan vara en viktig resurs i regional och lokal utveckling. Det goda exemplet från Patagonien visar på vikten av samverkan och att skapa nätverk för att arbeta med science tourism, i alla fall i större skala. Sådana nätverk behöver skapas och kontakter etableras mellan olika aktörer där man gemensamt undersöker vad som kan paketeras och erbjudas tillsammans. I undersökningsområdet finns goda förutsättningar genom flertalet akademiska institutioner och ett stort antal företag inom turist- och besöksnäring. Det finns även en förväntad efterfrågan på vetenskapsbaserade upplevelsepaket, och sådana kan endast skapas av dessa olika aktörer tillsammans.

Kunskap som produkt och innovation

Under detta tema diskuteras kunskap som produkt – som något som kan produktifieras – och hur marknadsföring av kunskap kan innebära en innovation. Vidare diskuteras kunskapsturismen som ekonomisk resurs, för entreprenörer och för regional utveckling.

Upplevelser och kunskap

Idag är ”upplevelse” ett ledord inom turistnäringen. En stor del av de aktiviteter som erbjuds av entreprenörer inom turistnäring, marknadsförs i form av upplevelser. Det kan vara enstaka aktiviteter eller ”upplevelsepaket”. Endera används ”upplevelse” som ensamt ledord eller tillsammans med andra. En stor del av turistnäringen beskrivs dessutom som ”upplevelseturism” eller ”upplevelseindustri”. Synonymt med ordet upplevelse är äventyr och evenemang men även erfarenhet. Ordet och begreppet upplevelse har kommit att bli ett av de allra starkaste ledorden inom turistnäringen. Begreppet ”kunskap” står betydligt mer sällan i fokus. Troligtvis är det ofta underförstått att de upplevelser som erbjuds baseras på kunskap, exempelvis om det förflutna, om havet, om djur och natur eller mat. Kunskap är däremot inte ett hett marknadsföringsbegrepp inom upplevelseturismen. Varför det förhåller sig så går endast att spekulera i. Möjligtvis har ordet ”kunskap” en air av allvar över sig, som står i motsats till det som traditionellt kopplas samman med upplevelser och äventyr. Tänk dig en axel där nöje och entertainment är i ena änden och kunskap och vetenskap i den andra. Båda av stort värde, men av mycket olika värde.

Den senaste tiden går det dock att följa en trend i att detta håller på att luckras upp. Det finns som påtalats tidigare i denna rapport en ökad efterfrågan på kunskapsbaserade upplevelser. Semestern används alltmer till rekreation och självförverkligande där lärande är en viktig del. Kunskap, och att tillägna sig den, behöver definitivt inte uppfattas som tråkigt. En annan viktig aspekt är att kunskapsbaserade upplevelser inte behöver vara kopplade till enbart positiva sammanhang. Det finns en växande inriktning inom turismen som kallas för ”Dark tourism” som innefattar besöksmål av ett annat slag, exempelvis lämningar med koppling till krig

och konflikter (se ex. Hooper & Lennon 2017). Syftet med att besöka sådana besöksmål är givetvis flera, men framför allt möjliggör de en kunskapsbaserad upplevelse av svåra men viktiga delar av vår historia, en historia som blir mycket påtaglig på platsen.

Att produktifiera och saluföra kunskap

I linje med en ökad efterfrågan på kunskapsbaserade upplevelser rekommenderas därför att aktörer inom turistnäringen, som arbetar med någon form av kunskapsförmedling, börjar marknadsföra sina aktiviteter med även kunskap som ledord. Aktörer som kan räknas in under konceptet kunskapsturism är många och återfinns inom flera olika inriktningar. Kunskapsturismen är ett brett arbetsfält. Matturism, naturturism och turism med koppling till kulturhistoria är några exempel på inriktningar som kan räknas in. Vare sig aktiviteten bygger på att plocka och tillreda en råvara från havet eller att berätta om ett samhälles historia så grundar sig aktiviteten i att kunskap förmedlas. Detta är en förbisedd resurs då det kommer till marknadsföring, inom kunskapsturismen.

Att produktifiera och saluföra kunskap bygger på trovärdighet, att kunskapen faktiskt finns. Även det kan och bör marknadsföras i samband med kunskap som produkt. Vi besitter kunskap genom olika orsakssammanhang. Kunskap inom besöksnäringen kan finnas genom en guideutbildning, i egenskap av forskare, marinbiolog, arkeolog osv. Kunskapen kan även komma ur erfarenhet och erbjudas genom att följa med en fiskare ut till sjöss. Aktörerna som studerats inom ramarna för denna rapport har alla expertis inom sina områden; som forskare, arkeolog, marinbiolog, tångentreprenör eller verksamhetsledare. Verksamheterna bygger samtliga på en hög trovärdighet av den kunskap som produceras och/eller förmedlas. Kunskapsturismens viktigaste beståndsdel är kunskap. Science tourism bygger på en mycket hög trovärdighet och autenticitet, som kan förväntas då en forskningsinstitution förmedlar sin forskningsverksamhet, där ökad kunskap är målet. En produktifierad tjänst är förpackad och i paketeringen av kunskapsturism och science tourism är kunskap den viktigaste beståndsdel, och den bör marknadsföras.

Marknadsföringsinnovation

En marknadsföring med ökat fokus på kunskap, kan i detta sammanhang beskrivas som en marknadsföringsinnovation. Som redan påtalats finns kunskapsturism i många former, men istället för "kunskap" så marknadsförs oftast aktiviteterna som "upplevelser". Samma verksamhet kan erbjudas, där begreppet kunskap används som ledord, endera istället för eller tillsammans med, upplevelse. En ompaketering med andra ord. En innovation kan vara att inkludera något helt nytt (exempelvis en produkt) för det enskilda företaget, men det kan även vara att skapa nya kombinationer av redan tillgängliga resurser (Bergek 2013). En innovation handlar om nya sätt att skapa värde (SOU 2017:95).

I linje med detta utgör ett ökat saluförande av kunskap en innovation. En ökad marknadsföring av begreppet "kunskap" som bärande för verksamheten kan mer precist beskrivas som en marknadsföringsinnovation. En marknadsföringsinnovation innebär när ett företag implementerar en ny marknadsföringsmetod. En sådan kan röra sig om en ny idé eller en ny strategi, som på avgörande sätt skiljer sig från den tidigare. Marknadsföringsinnovationer förutsätter betydliga ändringar i utformningen av produkten. Även då kunskap implementeras för att marknadsföra befintlig verksamhet, kan detta räknas som en innovation

– förutsatt att kunskapen sätts i centrum. En artikulerad kunskapsturism, där kunskap används som ledord, kan på så sätt betraktas som en marknadsföringsinnovation. Redan tillgängliga resurser marknadsförs under nytt begrepp och ett befintligt utbud kan ompaketeras för redan befintlig eller ny marknad.

Inspiration från kulturarvsturismen

Maritim turism är just nu ett växande fält, både vad gäller näringar och forskning. Det är exempelvis ett fokusområde inom Maritima klustret (Maritima klustret, maritim turism, hemsida). Produktifiering av kunskap i turistkontext, med inriktning mot det maritima är däremot ett tämligen utforskat område. Inspiration och viktiga erfarenheter kan hämtas från forskning om kulturarvsturism, som uppvisar flera avgörande likheter med maritim kunskapsturism. Inom detta fält har kunskaps- och vetenskapsbaserad turism problematiserats, även med koppling till regional utveckling.

Åren runt millennieskiftet bedrevs en omfattande internationell forskning på temat kulturarvsturism (ex. Dallen & oyd 2003, Robinson 2000). För svenskt vidkommande finns flera studier från 2000-talets första år med fokus på kulturarvet som resurs för regional utveckling inom turism (Grundberg 2002, Paju (red.) 2002) och kulturarv och entreprenörskap inom turism (Molin et al 2007, Remmare & Peronius 2008). Studierna visar på en stor potential i att tillvarata och nyttja kulturarv som resurs för turism och att använda kulturarvet som en strategisk resurs för att skapa attraktion som bidrar till destinationsutveckling. Även om entreprenörer, organisationer och kommuner sedan lång tid uppmärksammat kopplingen mellan kulturarv och besöksnäring, ansågs det ändå problematiskt och kontroversiellt att framhäva kulturarvet som en ekonomisk resurs, bara för några decennier sedan. Nuförtiden är det däremot något självklart, idag finns en bred "kulturarvsindustri" med ett stort utbud av kommersiella aktiviteter, erbjudna av både privata och offentliga aktörer och entreprenörer. Även entreprenörens roll har undersökts inom ramarna för forskning om kulturarv och turism och vilka konsekvenser ett entreprenörsstyrt kulturarv får. Entreprenörernas produktifiering av kulturarvet kan liknas och kopplas till varugörandet av kunskap på ett mer generellt plan.

Sammantaget visar studierna att kunskapsbaserade upplevelser har goda möjligheter att bidra till regional utveckling genom att skapa arbetstillfällen i flera led och bidra till destinationsutveckling där kulturarvet

sätter orten på kartan. I studierna om kulturarv och turism är även en viktig frågeställning huruvida turismen gynnar kulturarvet i sig, om det leder till ett ökat bevarande och medvetenhet om dess värde. Undersökningarna visar att kulturarvet och destinationen/entreprenören ofta står i ett symbiotiskt förhållande, där båda gynnas. Kulturarvet utgör en viktig del av destinationens verksamheter och drar turister till området, samt även till andra delar av turistnäringen och andra näringar överlag. Detta skapar i sin tur ett incitament att även fortsättningsvis satsa på, och värna om, kulturarvet. Ett entreprenörsstyrt kulturarv gör även att kulturarvet förmeras genom att fler kulturarv lyfts fram. Det är å andra sidan det som är kommersiellt gångbart som blir föremål för satsningar, och inte nödvändigtvis det som utgör viktiga kulturarv utifrån andra värden (Molin et al 2007, Paju (red.) 2002).

En produktifiering av kunskap kan bidra till att öka konkurrenskraften. Några av de aktörer som undersökts i denna studie arbetar redan tydligt utifrån kunskap som en del av attraktionen i sin marknadsföring, exempelvis Destination Havstenssund och Vitlycke museum. Att de akademiska institutionerna har kunskap att erbjuda är underförstått. Lika fullt är det en avgörande faktor vid science tourism och kunskap bör lyftas fram i marknadsföring och kommunikation. Detta kan med fördel göras tillsammans med ledordet "upplevelser" – i form av kunskapsbaserade upplevelser.

Idag syns en ökad efterfrågan på kunskapsbaserade maritima upplevelser, exempelvis att lära sig om tång och alger.

Sammanfattning och rekommendationer

Kunskapsturismens viktigaste beståndsdel är kunskap. Därför är en rekommendation att lyfta fram kunskap i marknadsföringen. Det kan användas istället för eller tillsammans med "upplevelse". Kunskapsturismen utgörs av ett varierat turistutbud som redan har kunskap som bäring; kunskap om mat, om natur eller kulturhistoria. Detta bör lyftas fram. En rekommendation till en privat entreprenör är att även infoga hur du besitter din kunskap, det kan vara genom en guideutbildning, genom ditt yrke som marinbiolog eller arkeolog, eller genom dina erfarenheter som exempelvis fiskare. Kunskap skapar trovärdighet och autenticitet. Kunskap är en viktig resurs inom turismen, men den är förbisedd i marknadsföringen. En rekommendation är därför att låta ordet verka i marknadsföringen – Vi har kunskap om havet.

En produktifierad tjänst är förpackad och i paketeringen av kunskapsturism och science tourism är kunskap den viktigaste beståndsdelen.

Maritim kunskapsturism och hållbar utveckling

Maritim turism är idag en växande sektor inom turismen och en stor del av de maritima näringarna. Enligt en rapport från Havs- och vattenmyndigheten som grundar sig i statistik från Statistiska Centralbyrån är turism och rekreation idag den enskilt största maritima näringen i Sverige. Turism och rekreation utgör 39% av de maritima näringarnas nettoomsättning. Med maritima näringar menas här verksamheter som bidrar med varor och tjänster kopplade till maritima verksamheter, eller som är beroende av havet för sin verksamhet, såsom exempelvis maritim turism (HaV 2017, SOU 2017). Siffrorna rör ett nationellt perspektiv och delas de upp i områden framkommer stora skillnader mellan Västerhavet och Östersjön. Det är i området egentliga Östersjön som turism och rekreation är den största maritima näringen, i Västerhavet är det istället sjöfarten som har högst omsättning. Siffrorna ger dock viktiga indikationer på den maritima turismens utvecklingspotential i Västerhavet, ur ett nationellt jämförande perspektiv.

I Maritim näringslivsstrategi för Strömstad, Tanum, Sotenäs och Lysekils kommuner presenteras aktuella siffror för turismen i Bohuslän:

Besöksnäringen i Bohuslän omsätter varje år ca 10 miljarder, varav 6 miljarder är gränshandel. Varje år sker 9,5 miljoner turistövernattningar varav 2,5 miljoner är kommersiella. Av alla övernattningar i fritidsbåt i Sverige sker 46 procent i Västsverige. Närmare 3 miljoner övernattningar i fritidsbåt görs i västsvenska gästhamnar, naturhamnar och marinor varav närmare 90% längs med kuststräckan Göteborg – Strömstad (Maritim näringslivsstrategi för Strömstad, Tanum, Sotenäs och Lysekils kommuner).

Den övervägande delen av turismen i Norra Bohuslän är kopplad till havet och kan definieras som kustturism, eller maritim turism. Turism är redan en viktig näring för många men det finns också en stor utvecklingspotential. Bohusläns turism är förhållandevis outvecklad med många små företag med begränsad lönsamhet och med skilda budskap (Maritim näringslivsstrategi). Här är en utveckling med fokus på hållbarhet mycket viktig, och en avvägning mellan ekonomiska intressen och Bohusläns främsta resurs som turistattraktion – en förhållandevis orörd natur.

Målkonflikt

Det föreligger en presumtiv målkonflikt mellan å ena sidan tillväxt inom turistnäringen och å andra sidan miljömässig hållbar utveckling och hållbar turism (SOU 2017:95). Denna fråga är av största vikt då det kommer till maritim turism. Turismnäring i maritima miljöer etableras i redan sårbara miljöer som havet och havsnära miljöer är. Ofta ligger attraktionen i det oexploaterade och i värdet av just natur i hav och kustnära miljöer. Det är en fin balansgång mellan strävan efter att öka besöksnäring med koppling till havet och att värna om unika havsmiljöer.

Krocken mellan att bevara och utveckla tydliggörs när det kommer till turism. Detta gäller inte bara maritim turism, även exempelvis turism vid kulturarvsplatser uppvisar sådana målkonflikter. Olika intressen möts och en krock kan uppstå mellan bruk och bevarande. I den strategiska planeringen för maritima näringar är turismen ett av de områden som kanske tydligast pekar på de konflikter som kan uppkomma mellan olika intressen.

Besökare kommer hit för den orörda naturen och söker de genuina kulturupplevelsena. I samma stund exploateras just dessa värden och kan om belastningen blir för hög även hota dem (Maritim näringslivsstrategi).

I detta sammanhang kan kunskapsturismen fylla en mycket viktig funktion, eftersom just kunskapsförmedling skapar en ökad förståelse för den kontext som förmedlas, vilket även ökar medvetenheten om dess värde.

Kunskapsturismens hållbara värden

Kunskapsturismen har flera viktiga hållbara värden. Den främsta är att just fokus på kunskap och kunskapsförmedling kan bidra till ökad medvetenhet. När kunskapsturism, och science tourism, kopplas till maritim forskning och maritima näringar bidrar det till en ökad förståelse för havet. Detta kan i förlängningen bidra till ett ökat skydd, och intresse för att göra det man som enskild individ kan göra, för havets bästa. I ett vidgat perspektiv gäller detta alla sammanhang som berörs av kunskapsförmedling.

Du kan inte värna om det du inte förstår eller känner till. Ökad kunskap kan avhjälpa detta och ge ökad förståelse och medvetenhet. Detta gäller alla åldrar och sammanhang. Forskaren Matteo Giusti har i en

aktuell studie visat att barn som har kunskap om naturen är mer mån om att skydda den. Många barn saknar idag erfarenhet av naturen och den verkar då ointressant eller till och med skrämmande. Med ökad kunskap ändras detta förhållande och barnen knyter an till naturen (Giusti 2018). Kopplas detta till maritim kunskapsturism öppnas ett brett fält av möjligheter att påverka medvetenhet om havet, genom turism.

Havet är en hotad resurs, att öka kunskapen om livet i havet är mycket angeläget, och detta kan göras genom kunskapsturism. Det går en röd tråd genom de flesta verksamheter som har undersökts inom ramen för den här studien – de verkar för att öka och/eller sprida kunskap om havet. Detta är ett perspektiv som kan antas även av mindre näringsidkare inom (maritim) turism, såsom guideföretagare och eventbolag. Många människor är idag intresserade av hållbar turism, och en sådan innebär så mycket mer än att minska flygresaerna. Den miljömedvetna turisten är en viktig målgrupp för den maritima kunskapsturismen. En hållbarhetsprofil genom kunskapsturism kan ge turistföretag nya konkurrensfördelar.

Kunskapsturismen kan bidra till hållbar utveckling, både genom kunskapsinnehåll och aktiviteter, och har möjlighet att fylla kraven för hållbar turism. Kunskapsinnehållet kan behandla angelägna och aktuella ämnen som fiskbestånd och marint skräp. Genom kunskapsturism finns en generell möjlighet att öka medvetenheten om hållbarhetsfrågor. Kunskapsturismen kan även bidra till hållbar utveckling genom säsongsbreddning. Många av dess aktiviteter kan utföras utanför högsäsong. Kunskapsturismen kan därför bidra till att förlänga turistsäsongen vilket kan bidra till att motverka den överturism som riskerar att uppstå på flera bohuslänska orter under högsommaren. Kunskapsturismen har även möjlighet att bidra till möjligheter för levande samhällen. En varsam destinationsutveckling av mindre orter, som exempelvis Havstenssund, har potential att genomföras på kunskapsförmedlande grund.

Kunskapsturismen kan bidra till hållbar utveckling genom säsongsbreddning.

Science tourism och kunskapsturism kan även knytas till Agenda 2030 och de globala målen, FN's hållbarhetsmål. Då det kommer till maritim kunskapsturism är mål 14 det givna, men vid närmare eftertanke är de flesta av målen aktuella för maritima kontexter. Det är fullt möjligt att diskutera samtliga hållbarhetsmål inom ramarna för science tourism och kunskapsturism. Det kan vara en konstruktiv ingång både för kunskapsförmedling om dagens utveckling och för ett bakåtblickande perspektiv.

som står i centrum för kunskapsturism. En rekommendation är därför att arbeta med kunskapsturism med en medvetenhet om detta viktiga sammanhang. En tydlig inriktning mot hållbarhet kan ge företag inom turism- och besöksnäring konkurrensfördelar, eftersom intresset för hållbarhet bland konsumenter ökar.

Sammanfattning och rekommendationer

Det finns en målkonflikt mellan ökat fokus på havet genom besöksnäring och att värna om unika havsmiljöer. Här har kunskapsturismen en mycket viktig funktion. Kunskap och kunskapsförmedling är en viktig aspekt för hållbar utveckling. Ökad kunskap innebär ökad medvetenhet om havet, eller andra kontexter

FN's globala mål för hållbar utveckling. Samtliga är aktuella för maritima kontexter. Bild från www.globalamalen.se

I spåren av tidigare havsbruk – en kulturhistorisk ingång till det maritima

En stor del av befintlig verksamhet inom guideföretagande bygger på kulturhistorisk grund och kunskapsförmedling. När det kommer till maritim turism finns en stor potential i att skapa kopplingar mellan forna tiders havsbruk och dagens maritima näringar och förutsättningar. Kulturhistoria med koppling till havet och ett fokus på det maritima kulturarvet kan skapa förutsättningar att förstå människans levnadsomständigheter ur ett maritimt perspektiv. Här kan ett långtidsperspektiv som även innefattar idag appliceras. Det är ett värdefullt bidrag till den maritima turismen och en kunskapsturism där hav och kulturhistoria kan vävas samman.

Många spår efter tidigare havsbruk

Människan i Bohuslän har i alla tider levt i havets närhet och en viktig del av hennes näring har varit kopplad till havet. Variation i fiskbestånd och andra maritima förutsättningar har präglat människans liv i alla tider. Det främsta exemplet på fluktuationer över tid är de olika sillperioderna. Då har sillen under ett antal år dragit sig in mot kusterna och bidragit till ett kraftigt ekonomiskt uppsving i kustsamhällena. Än idag kan man se spår efter sillperiodernas näringsverksamheter, såsom lämningar efter sillsalterier, trankokerier och grumsedammar. Fisket har sedan lång tid tillbaka varit en viktig ekonomisk faktor och näringen har präglats av innovationer med ny teknik, nya redskap och fiskemetoder. En del av den särpräglade Bohuslänska maritima kulturen har sin förklaring i växlingar i fiskbeståndet, som genom tiderna gjort att ett fiske präglat av flexibilitet och specialisering vuxit fram (Alexandersson et al 2016).

Människans koppling till havet är utmärkande för Bohuslän och det finns ett värdefullt maritimt kulturarv att förvalta, och sprida kunskap om. Det maritima kulturarvet är både materiellt och immateriellt. Det materiella består av föremål såsom exempelvis fiskeredskap, och av lämningar i landskapet. Det immateriella utgörs av ortsnamn, berättelser och traditioner. Kunskap om fiske och livet på havet har ofta förmedlats i form av

så kallad tyst kunskap, som har gått från person till person inom familj eller fiskelag (Alexandersson et al 2016). Sammantaget bidrar det maritima kulturarvet till förståelse av havets betydelse för människan i det förflutna.

Maritima lämningar

I det bohuslänska landskapet många maritima lämningar. De är spår efter tidigare havsbruk och andra aktiviteter med koppling till människan och havet. Dessa lämningar utgörs exempelvis av bodgrunder och tomtningar, maritima ristningar, vardar, sjömärken, labyrinter, boplatser och gravar (Alexandersson 2013). De har tillkommit under hela den tid människan har levt i Bohuslän. Även lämningar från förhistorisk tid har maritim koppling, såsom boplatser, bronsåldersrösen och hällristningar. Dessa olika maritima spår finns på många platser i landskapet. De är däremot inte särskilt välkända för gemene man och kan vara svåra att upptäcka och att tolka. Detta gäller särskilt lämningar från historisk tid.

Kompassros, maritim ristning på Väderöarna, Tanums kommun.

Maritima lämningar från historisk tid, har fram till nyligen mött ett svagt intresse inom forskningen. Anledningen till detta är att historien har berättats ur ett jordnära perspektiv, och havsbruket har fått stå tillbaka för en historieskrivning med tyngdpunkt i jordbrukets sammanhang. Forskarna Henrik Alexandersson och Erika Harlitz Kern menar att historien har "skrivits med ryggen vänd mot havet" (Alexandersson & Harlitz Kern 2015). Kanske beror det på att källmaterialet finns ute i landskapet, och till mindre del i det skriftliga källmaterialet. Havsbruket har därför fallit mellan två stolar. Arkeologin som är en disciplin som får sin kunskap från lämningar i landskapet har haft huvudfokus på förhistorisk tid, och för historikern har mycket av havsbruket skett utan att lämna spår i det skriftliga

källmaterialet. Detta är dock en förenklad bild och anledningarna till det relativa ointresset har säkert flera förklaringar. Under senare år har dock forskningen kommit att uppmärksamma det bohuslänska havsbruket alltmer och även den tidigare undanskymda kategori lämningar som de kustbundna näringarnas lämningar utgör (se exempelvis Alexandersson 2013, Norman 1995).

Tomtning, Härmanö, Orust kommun. Tomtningar är en av många förhållandevis anonyma maritima lämningar i Bohuslän.

I det bohuslänska landskapet finns många spår efter tidigare havsbruk. De utgör ett handgripligt sätt att berätta om historien; de går att peka ut, de går att ta på. Spåren kanske inte alltid är enkla att tolka, men de finns där som fysiska vittnesmål om tidigare maritima aktiviteter. Sådana lämningar finns i de flesta områden i Bohuslans kustbygder och flera olika kunskapsunderlag finns att tillgå.

Kunskapsunderlag

Det finns flera utgångspunkter för den som vill skaffa sig mer kunskap om tidigare havsbruk och maritima lämningar, även på lokal nivå. I det följande kommer dessa ingångar att presenteras, med särskild hänsyn till Lysekils, Sotenäs, Tanums och Strömstads kommuner.

Blå översiktsplan

Blå översiktsplan är en plan för den fysiska planeringen av havet, framtagen inom ramarna för Tillväxt Norra Bohuslän. De fyra kommunerna i Norra Bohuslän – Strömstad, Tanum, Sotenäs och Lysekil har gemensamt arbetat fram en fördjupad översiktsplan för kustvattendelen och territorialdelen av havet, dvs. det havsområde som innefattas av kommungränserna. Arbetet grundar sig i samarbete med plan- och utvecklingsfrågor i havsbandet. Planen antogs i samtliga kommuner 2018. Den blå översiktsplanen syftar till att säkerställa en god planering av de gemensamma marina resurserna och därmed skapa förutsättningar för ett friskt hav med en mångfald av aktiviteter och verksamheter. Planen har fem fokusområden: naturvärden, marina livsmedel, maritim turism, sjöfart och båtliv, marin energi och forskning (Blå ÖP hemsida).

Blå översiktsplan innehåller vision, mål, strategi och rekommendationer kring planering och arbete med utveckling i havsområdet och dokument som rekommendationskartor, planbeskrivningar och planeringsförutsättningar. Det sistnämnda behandlar kulturmiljö med maritim fokus och där poängteras att kunskapsunderlaget generellt är ofullständigt för maritima lämningar. Denna kunskapsbrist gör dem därför extra sårbara för olika typer av kustnära exploateringar. De utgör också en dåligt nyttjad resurs för att berätta kustens historia (Blå ÖP planeringsförutsättningar). I det underlag som utgör förutsättningar för "Kultur" återfinns kulturella besöksmål, kulturmiljöer i kommunerna, fyrplatser samt fornlämningar. De fornlämningar som lyfts fram är just maritima lämningar och spår efter tidigare havsbruk såsom exempelvis sjömärken, tomtningar och sill- och trankokerilämningar (Blå ÖP andra förutsättningar, Kultur).

Kulturmiljöprogram

En annan men liknande ingång för att hämta kunskap om kulturmiljöer på lokal nivå är de planunderlag för kulturmiljön som kommuner upprättar, så kallade kulturmiljövårdsprogram. I planerna framkommer kulturmiljöer och fornlämningar. Maritima kulturmiljöer behandlas i planerna för samtliga aktuella kommuner. Flera av planerna har ett antal år på nacken som helhet, men har kompletterats under senare år. Planerna finns listade under "referenser" i denna rapport.

Fornminnesregistret

Samtliga kända fornlämningar i Sverige finns listade i Riksantikvarieämbetets fornminnesregister. Det är sökbart via webbportalen "Fornsök" (Fornsök hemsida). Där finns även övriga kulturhistoriska lämningar. Registret innehåller lämningar både på land och i vatten. Som fornlämning räknas lämningar tillkomna före 1850. I registret finns ett stort antal lämningar med maritim koppling och det går att söka på exempelvis tomtning, sjömärke eller kompassros. Ingång i registret kan göras endera via sökord eller via kommun eller socken. Fornsök är en outnyttjad källa till kunskap om kulturlandskapet utanför yrkesanvändarkretsar.

Hembygdsföreningar

Hembygdsföreningar, fornminnesföreningar och andra lokala föreningar med kulturhistorisk fokus besitter stor kunskap om det närliggande landskapet och dess historia.

Sammanfattning och rekommendationer

En stor del av befintlig verksamhet inom guideföretagande bygger på kulturhistorisk grund och kunskapsförmedling. En rekommendation för den guide eller det upplevelseföretag som vill finna ingångar i maritim turism och aktiviteter med fokus på havet är att ta utgångspunkt i det förflutna, genom kulturhistoriska aspekter av havsbruk. Genom att berätta om tidigare havsbruk och förhållandet mellan människan och havet i det förflutna öppnas en övergång till att berätta om dagens havsbruk, maritima näringar och förutsättningar. Detta kan med fördel göras med utgångspunkt i lämningar i landskapet som utgör spår av tidigare havsbruk. Kunskapsunderlag för lokalnivå kan hämtas från ett antal olika källor.

Samverkan och samverkansmöjligheter

Turist- och besöksnäringen är en komplex nätverkssektor som består av delar från olika branscher. Besöksnäringen är beroende av, och påverkar, flera andra näringar. Företagen utgörs dessutom ofta av småföretag. Detta gör behovet av samverkan stort. En del av denna undersökning har varit att undersöka graden av samverkan mellan ett antal större aktörer inom science tourism och kunskapsturism och privata entreprenörer inom besöksnäringen. I det följande kommer samverkan och samverkansmöjligheter mellan större kunskapsaktörer och privata företag att diskuteras. Framför allt avses guide- och upplevelseföretag, men även företag inom boende, restaurang och transport åsyftas.

I norra Bohusläns fyra kommuner finns kraftfulla kunskapsaktörer. Dessa utgörs bland annat av flera forskningsstationer och museer. I Bohuslän finns även många företag inom besöksnäring, som exempelvis guide- och upplevelseföretag (se Wallenberg 2018). Samverkansgraden mellan dessa kan bedömas som förhållandevis låg. Det innebär en utmaning att skapa länkar mellan dessa större aktörer och näringslivet. Här finns en stor utvecklingspotential som kan bidra till ett ökat värde för kunskapsturism och science tourism.

Inom ramarna för delprojektet Kunskapsturism anordnades en workshop på just detta tema: Kunskapsturism och samverkan (se bilaga 1 och 2). Syftet med workshopen var bland annat att diskutera förutsättningarna, och möjligheterna, för ökad samverkan. Det framkom bland annat att den förhållandevis låga graden av samverkan beror på svårigheter i närverksamheter med olika traditioner, ”kulturer”, syften och mål skall mötas och att detta är trösklar som man behöver finnas vägar att komma över (eller runt!).

De aktörer som använts som utgångspunkt för denna studie har flera avgörande olikheter. De har olika syften, huvudmän och verksamheter. Gemensamt är dock att de kan betraktas som noder vartill mindre aktörer kan kopplas, och de har därför en viktig möjlighet att verka för ökad samverkan. Alla gynnas av en ökad samverkan; besökaren, privat näringsliv, kommun och större aktörer – och givetvis även destinationen. Destinationsutveckling kan inte bäras upp av en aktör. Det är en blandning av upplevelser, boende, restaurang och transport som tillsammans skapar en attraktiv

destination. Får en sådan utveckling är samverkan nödvändigt. Hur kan då en ökad grad av samverkan skapas? Låt oss först titta på hur det ser ut idag och vilka hinder som finns för att sedan fokusera på vilka lösningar som kan föreslås. Underlag för diskussionen är hämtat från rapportens aktörstudie samt diskussioner vid workshopen ”Kunskapsturism och samverkan”.

Samverkan idag

Graden av samverkan med näringslivet är idag relativt låg, men stora skillnader föreligger bland de aktörer som studerats. Tre av aktörerna; Kosterhavets nationalpark, Vitlycke museum och Havets Hus ingår i satsningen ”Expedition Bohuslän”. De tre aktuella aktörerna skiljer sig betydligt åt vad gäller huvudman och verksamhet, men är samtliga viktiga och stora aktörer inom kunskapsturismen. Satsningen Expedition Bohuslän går ut på att skapa synergieffekter mellan besöksmålen samt att underlätta för besökaren. Den besökare som går in på webbportalen ”Expedition Bohuslän” kan ta del av en uppsjö förslag på destinationer, boenden, restauranger och evenemang – erbjudna även av privata aktörer. Detta är en stor samverkanssatsning, som drivs av Turistrådet i Västsverige och där grunden baseras på sex stora aktörer.

Tre andra aktörer som ingår i studien är akademiska enheter, de marina forskningsstationerna på Tjärnö och Kristineberg samt Havsfiskelaboratoriet i Lysekil. Här är förutsättningarna annorlunda och kunskapsförmedling och samverkan görs inom ramarna för universitetens tredje uppgift. Sinsemellan har man olika grader av publik verksamhet. Lovécentret Tjärnö sticker ut med en omfattande publik verksamhet riktad mot turistsegment och en verksamhet som uppfyller alla krav för science tourism. Graden av samverkan med besöksnäringen är däremot låg hos samtliga forskningsstationer.

Projektet Destination Havstenssund bygger däremot på samverkan. Destinationsutvecklingen skall ske genom, och gynna, havsbruksföretag på orten. Från projektet kommer troligtvis många viktiga erfarenheter att kunna dras. Även Sotenäs symbioscentrum bygger på samverkan. Själva verksamheten går ut på att gynna företagande och den växande verksamheten har potential att i förlängningen även gynna besöksnäringen. Redan nu alstrar verksamheten många gästnätter. Möjligen kommer även mer formella varianter av samverkan med besöksnäring kunna etableras i en eventuell kommande turist- och besöksatsning vid Symbioscentrum.

Aktörerna har en relativt hög samverkan mellan varandra. För att nämna några exempel samarbetar Kosterhavets nationalpark och Lovécentret Tjärnö, bland annat kring ett antal evenemang. Vidare är Havets Hus tilltänkt som kommunikationskanal för verksamhet vid den nya satsningen Kristineberg Marine Research and Innovation Centre på Lovécentret Kristineberg.

Hinder och idéer framåt

Under den workshop som anordnades inom delprojektet Kunskapsturism diskuterades vilka eventuella hinder som kan finnas för samverkan, och hur dessa skulle kunna överbyggas, samt om det finns goda exempel som kan lyftas fram. Detta kan sammanfattas inom följande punkter:

- Samverkan är svårarbetat när det inte finns någon som håller samman eller leder samverkansprojektet. En kommun kan exempelvis vara en "neutral part" och fungera som sammankallare eller koordinator. En gemensam bas är viktig för "livslängden" på samverkansprojekt. Det behövs en sammanlänkande part.
- Ett gott exempel är "Gröna mötesplatser" i Strömstads kommun. Här är fokus Kunskap – Miljö – Hållbarhet. Nätverket har möten varannan månad och en gemensam marknadsföringsbudget. De viktigaste faktorerna har varit en gemensam värdegrund och en tydlig win-win fokusering, samt att de medverkande är ganska få och befinner sig geografiskt nära varandra. Här har funnits utrymme att hjälpa varandra med att tipsa om personal, utbyta kunskap och färdiga paket.
- Det finns svårighet i att olika "kulturer" och traditioner krockar, som exempelvis mellan en akademisk institution som Göteborgs universitet och en mindre entreprenör som t.ex. hyr ut boende eller båtar. När dessa olika aktörer ska mötas blir det ibland stora utmaningar. Andra exempel på olika strukturer är exempelvis museer, privata företag, och kommuner. Dessa olika strukturer

kan ses som trösklar som man måste "ta sig över" vid uppstarten av ett projekt. Ett konkret exempel som gavs var att vissa aktörer måste ta betalt och medan andra inte får ta betalt. Aktörerna har med andra ord mycket olika förutsättningar. Det betonades dock att det trots detta är fullt möjligt med ett gott och givande utbyte för alla parter.

- En möjlig väg att gå är att aktörerna skulle kunna "dela" på vissa produkter, som att utarbeta informationsmaterial till externa guider, som sedan kan ta emot egna grupper och visa platsen. Detta skulle vara en viktig tillgång vid stora besöksgrupper, som kan vara en utmaning att hantera på ett tillfredställande sätt. Förslag diskuterades om möjligheten att utbilda befintliga guider med exempelvis "marina paket" så att de större verksamheterna kan förstärkas vid behov och samverkan kan skapas, till allas fördel.
- I flera av miljöerna finns möjlighet för externa guider att bedriva verksamhet, en verksamhet som kan stödjas med riktat informationsmaterial. Andra miljöer är stängda för externa aktörer.

Samverkan med guideföretag

Förekomsten av nätverk och sammanslutningar för guider har analyserats inom ramarna för den första studien i delprojektet Kunskapsturism (Wallenberg 2018). Studien visar att det finns cirka 50 guideföretag i de fyra kommunerna i norra Bohuslän och att det finns flera nätverk som dessa företag samlas under. Guideföretagen är ofta enmansföretag, med verksamhet som bedrivs på deltid. Ett stort antal guider är certifierade, vilket skall verka som en kvalitetsstämpel och kunskapskontroll. Flera olika guideutbildningar finns idag, som endera leder till möjlighet till certifiering, eller kursbevis av annat slag. En möjlighet för större aktörer är att på något sätt bidra till guideutbildningarna. Då ges möjlighet att forma kunskapsinnehållet och få en insyn i guidens kompetens. Behövs förstärkning av guider hos aktören finns en relation redan uppbyggd. Kosterhavets nationalpark medverkar i guideutbildningen "Grenseguide" som ges av Svinesundskommittén. Nationalparkschefen ingår även i bedömningskommittén vid

”uppguidningen”. Möjligheten finns sedan att upprätta samverkansavtal med guider som genomgått denna utbildning man själv har insyn i. Detta är ett gott exempel på samverkan med privat näringsliv, som gynnar samtliga inblandade.

Konkurrens

Som redan påtalats har de större aktörerna och mindre företag inom besöksnäring olika förutsättningar. Guideföretagen drivs kommersiellt och lever på intäkterna från exempelvis guidade visningar. Samtidigt finns det större aktörer som inte tar betalt, eller erbjuder subventionerade priser. Att konkurrera med, och prissätta, det som andra erbjuder gratis, innebär en komplicerad konkurrenssituation. Att subventionerad guideverksamhet hämmar kommersiella guideföretag och svårigheterna i att man konkurrerar om samma målgrupper har även påpekats av branschorganisationerna (SOU 2017:95). Flera av aktörerna i studien erbjuder guidade visningar som är gratis för besökaren, exempelvis Vitlycke museum och Kosterhavets Nationalpark (gäller dock ej alla visningar). På båda platserna (utomhus) sker dock aktiviteter även av andra aktörer. Särskilt vid Vitlycke museum är antalet externa guidningar vid de i närheten liggande hållningslokalerna mycket stort. Dessa externa visningar görs framför allt av guider som följer med bussresor, och utgörs inte i första hand av lokala besöksnäringföretag.

Sammanfattning och rekommendationer - kunskap i centrum för samverkan

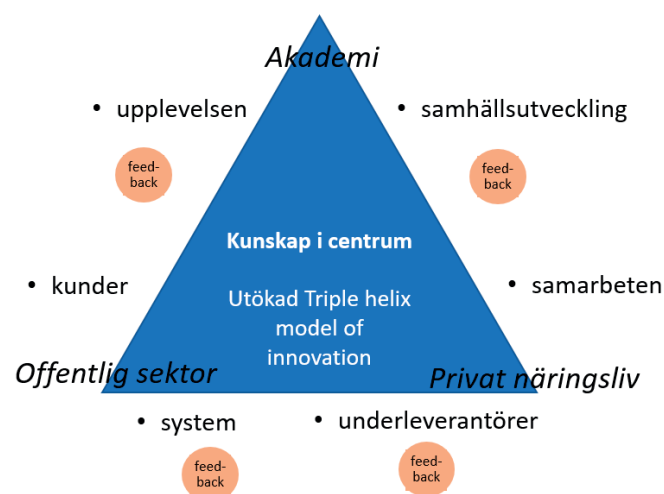
Graden av samverkan mellan större aktörer, akademi och privat näringsliv är idag relativt låg i undersökningsområdet. Det beror dels på olikheter hos verksamheterna, dels på en otydlighet i samverkans syfte och innehåll. Vad är det för värden som kan skapas, hur gynnas vi av samverkan och vilka möjligheter är det vi missar om vi inte samverkar? Vilka förutsättningar och resurser finns hos olika aktörer och hur kan man dra nytta av varandras varumärken och värden? Här finns en stor utvecklingspotential. Samverkan inom kunskapsturism och science tourism har även möjlighet att bidra till hållbar utveckling av natur- och kulturarv och till hållbar turism. Detta är ett viktigt sakförhållande som kan lyftas fram i ansökningar och planering.

Då det kommer till kunskapsturism och science tourism är kunskap grundvärdet, kunskap är alltid i centrum. Förutom kunskapens upplevelsemässiga och epistemologiska värden har kunskap inom det turistiska fältet även viktiga ekonomiska värden. Kunskap kan här kopplas till företagande, destinationsutveckling och upplevelseindustri. Science tourism och samverkan har behandlats tidigare i rapporten, där samverkan och nätverksskapande lyftes fram som en viktig förutsättning för en framgångsrik science tourism. Sådana nätverk behöver skapas.

Begreppet Triple Helix är en tankemodell som består av samverkan mellan akademi, näringsliv och offentlig sektor och den potential för innovation och ekonomisk utveckling som finns i samverkan mellan dessa tre. Modellen utgår ifrån ett kunskapssamhälle där akademien skall ta på sig en mer framträdande roll i den ekonomiska utvecklingen än inom tidigare industrisamhälle. Samverkan mellan dessa tre ger upphov till nya former av produktion, överföring och tillämpning av kunskap.

Triple helix model of innovation är en tankemodell som består av samverkan mellan akademi, näringsliv och offentlig sektor. Modell: Carl Dahlberg.

Kunskap i centrum för samverkan

För att nå dit behöver nya kontaktytor skapas där samverkan kan utvecklas. Detta kan skapas genom nätverk där samverkansträffar arrangeras och där man möts med samverkansfrågan i fokus. Samverkan i större format är svårarbetat utan en sammanlänkande part eller gemensam bas. Det behövs någon som leder samverkansprojekt. En sådan sammanlänkande part kan exempelvis utgöras av en kommun. Gröna mötesplatser är ett gott exempel på ett sådant nätverk.

En rekommendation för vidare arbete är att göra en kartläggning av vilka behov och önskemål som finns inom turism- och besöksnäring, akademi och större besöksaktörer vad gäller samverkan, och vad som skulle kunna erbjudas tillsammans. För att samverkan ska kunna etableras måste båda parter ha förståelse för den andres behov och förutsättningar. Kartläggningen bör göras riktad mot dessa frågor. Det finns även ett

behov av studier som visar hur samverkan leder till destinationsutveckling – i praktiken.

Det gemensamma för de aktörer som behandlats i denna studie är att de arbetar med kunskap, om framför allt havet (men även hållristningar). Det finns även ett stort antal mindre aktörer verksamma i besöksnäringen inom de berörda kommunerna. Hur kan samarbete mellan dessa tämligen olika aktörer skapas? Denna studie har undersökt de större aktörernas arbete med kunskapsturism och science tourism och de har en viktig roll i att verka för en ökad samverkan, en roll som behöver medvetandegöras. Medan entreprenörens främsta syfte med sin turistiska verksamhet är att skapa lönsamhet är den akademiska institutionens syften av andra slag. I följande modell presenteras ett antal värden hos den akademiska institutionen och entreprenören. Värdena skall betraktas som exempel.

Värdeanalys över science tourism och kunskapsturism hos akademiska institutioner och entreprenörer. Modell: Carl Dahlberg.

Värdeanalys institution jämfört med entreprenör

Institutionens värden

- Samverkansuppgiften
- Berättigande
- Sprida kunskap
- Attrahera studenter
- Breddning av egna verksamheten
- Varumärkesbyggnad
- Lokal förankring
- Regional positionering
- Täcka kostnader
- Smidighet personal/insats
- Marknadsföring

Entreprenörens värden

- Lönsamhet
- Kvalitet på produkt
- Sprida kunskap
- Paketering
- Dra nytta av starka varumärken
- Bygga eget varumärke
- Öka försäljning och flöden
- Funktionellt arbetssätt med underleverantörer
- Marknadsföring

Som framkommer i modellen uppvisar aktörerna både likheter och avgörande skillnader. Den visar även potentialen i att dra nytta av varandras varumärken, arbetssätt och värden. För att utveckla verksamheterna inom ramarna för kunskapsturism behöver endera den egna verksamheten breddas eller samarbete med andra aktörer skapas. Ökad samverkan har mycket stor

potential att skapa mervärde. Dessa värden behöver definieras och skapas för samtliga inblandade verksamheter. En tydlig win-win för alla inblandade parter och ett samarbete på allas villkor är den viktigaste utgångspunkten för en framgångsrik samverkan.

Referenser

Litteratur och rapporter

Alexandersson, H. (2013). Havet, landskapet och minnet – om den svenska Skagerrakskustens sentida maritima lämningar och praktik. I: Streiffert Eikeland, K. & Miller, M. (red.) (2013). *En maritim värld: från stenåldern till idag*. Lindome: Bricoleur press, 342-352.

Alexandersson, H. & Harlitz Kern, E. (2015). Möte mellan kust och hav. En historiografisk undersökning av maritimhistorisk forskning kring Kattegatt-Skagerrak. *Forum Navale. Sjöhistoriska Samfundets tidskrift*. Nr 71. 2015. s. 12–45.

Alexandersson, H., Bornmalm, L. & Nilsson, T. (2016). Fiske. I: Ekström, S., Müller, L. & Nilson, T. (2016). *Sjövägen till Sverige: från 1500-talet till våra dagar*. Malmö: Universus Academic Press, 161-208.

Bergek, A. (2013). Entreprenörer och entreprenörskap på det turistiska fältet. I: Syssner, J. & Kvarnström, L. (red.) (2013). *Det turistiska fältet och dess aktörer*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur, 127-152.

Bourlon, F. & Torres, R. (2016) Scientific tourism, a tool for tourism development in Patagonia. Conference paper. Tillgänglig: https://www.researchgate.net/publication/281451522_Scientific_Tourism_sustainable_development_tool_for_Patagonia_Bridging_Academic_Research_and_Tourism_Development

Destination Havstenssund, projektansökan.

Edman, S. (2009). *Kosterhavet: Sveriges första nationalpark under ytan*. Örebro: Gullers.

Giusti, M. (2018). *Home for future earth lovers: foundations of nature-connecting habitats for children*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet, 2018.

Grundberg, J. (2000). Kulturarvsförvaltningens samhällsuppdrag: en introduktion till kulturarvsförvaltningens teori och praktik. 1. uppl. Göteborg: Institutionen för arkeologi, Göteborgs universitet.

Grundberg, J. (2002). *Kulturarv, turism och regional utveckling*. Östersund: European Tourism Research Institute (ETOUR).

Havets Hus – lär känna livet under ytan. Broschyr.

Havs och vattenmyndigheten. (2017) *Ekonomisk statistik om sektorer som är beroende av havet*. Underlag till inledande bedömning 2018 inom havsmiljöförordningen. Havs- och vattenmyndighetens rapport 2017:16. Tillgänglig:

<https://www.havochvatten.se/download/18.2f4928cd15cacb7a414ea1be/1498550678327/hav-rapport-maritima-naringar.pdf>

Hooper, G. & Lennon, J. J. (red.) (2017). *Dark tourism: practice and interpretation*. London: Routledge, Taylor & Francis Group.

Magnusson, T. (2002). *Världsarv och turism: de svenska världsarven ur ett turistiskt perspektiv*. Östersund: European Tourism Research Institute (ETOUR).

Maritim näringslivsstrategi för Strömstad, Tanum, Sotenäs och Lysekils kommuner. (2016). Tillgänglig: <https://www.tillvaxtboduslan.se/maritim-naringslivsstrategi/>

Molin, T., Müller, D. K., Paju, M. & Pettersson, R. (2007). *Kulturarvet och entreprenören: om nyskapat kulturarv i Västerbottens Guldrike*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.

Norman, P. (1995). *Sjöfart och fiske: de kustbundna näringarnas lämningar*. 1. uppl. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.

Paju, M. (red.) (2002). *Kulturarvet som resurs för regional utveckling*. Umeå: CERUM, Umeå Universitet.

Remmare, P-O. & Peronius, E. (red.) (2008). *Kulturarv och entreprenörskap [Elektronisk resurs]: dokumentation av konferens i Jönköping 10-11 maj 2007*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet. Tillgänglig: <http://www.raa.se/publicerat/9789172095120.pdf>

Robinson, M. (red.) (2000). *Tourism and heritage relationship: global, national and local perspectives*. Sunderland: Centre for Travel and Tourism in association with Business Education.

SOU 2017:95. (2017) *Ett land att besöka. En samlad politik för hållbar turism och växande besöksnäring*. Betänkande av Utredningen Sveriges besöksnäring. Stockholm.

Synnestvedt, A. (2019) *Litteraturgenomgång och diskussion kring begreppet kunskapsturism. Delrapport 2 Kunskapsturism*. Maritim utveckling i Bohuslän. Tillgänglig: <https://www.tillvaxtbohuslan.se/mub/wp-content/uploads/sites/15/2019/03/V.7-2019-03-06-Rapport-kunskapsturism.pdf>

Wallenberg, H. (2018). *Delrapport Kunskapsturism*. Maritim utveckling i Bohuslän. Tillgänglig: https://www.tillvaxtbohuslan.se/mub/wp-content/uploads/sites/15/2018/06/rapport-kunskapsturism-2018-06-14_webbversion.pdf

Visit Sweden. (2019). *Trender inom naturturism*. Tillgänglig: <https://corporate.visitsweden.com/kunskap/trender-naturturism/>

Webbsidor

Samtliga länkar aktiva maj 2019.

Blå ÖP: <https://www.tillvaxtbohuslan.se/bla-op/>

Catxalot: <https://www.catxalot.se/sv-SE>

CERN: <https://visit.cern/tours/guided-tours>

CIEP: <http://www.ciep.cl/>

Expedition Bohuslän: <https://www.vastsverige.com/bohuslan/expeditionbohuslan/>

Fornsök: <http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>

Gullmarsstrand, om Lovécentret Kristineberg: <https://gullmarsstrand.se/nyhet/sven-loven-center-kristineberg/>

Göteborgs universitet. Vision 2020: <https://www.gu.se/omuniversitetet/vision>

Havet.nu: <https://www.havet.nu/>

Havets hus: <https://www.havetshus.se/>

Havs- och vattenmyndigheten: <https://www.havochvatten.se/>

Havs och vattenmyndigheten. Ordlista. "Havsbruk". Besökt 2019-02-14
<https://www.havochvatten.se/funktioner/ordbok/ordbok/g---i/ordbok-g-i/2013-03-14-havsbruk.html>

Havsfiskelaboratoriet Lysekil, Institutionen för akvatiska resurser. SLU: <https://www.slu.se/institutioner/akvatiska-resurser/kontakt/havsfiskelaboratoriet/>
<https://www.slu.se/institutioner/akvatiska-resurser/>
Havsfiskelaboratoriet SLU Aqua, Facebook

Kosterhavets Nationalpark:

Sveriges nationalparker. Kosterhavets nationalpark: <https://www.sverigesnationalparker.se/park/kosterhavets-nationalpark/>

Västsvenska turistrådet, Kosterhavets nationalpark: <https://www.vastsverige.com/kosterhavets-nationalpark/>

Länsstyrelsen, Kosterhavet : <http://extra.lansstyrelsen.se/kosterhavet/Sv/Pages/default.aspx>

Maritima klustret, maritim turism: <http://www.maritimaklustret.se/fokusomraden/maritim-turism/>

Samhällsföreningen Havstenssund: <https://www.havstenssund.se/menu-item-2/samhaellsfoereningen>

SHFA. Svenskt HällristningsForskningsArkiv: <http://www.shfa.se/>

Sotenäs symbioscentrum: <http://www.symbioscentrum.se/>

Sven Lovén centrum för marin infrastruktur – Kristineberg:
<https://loven.gu.se/skola-och-allmanhet/for-allmanheten/besok-pa-kristineberg>
<https://loven.gu.se/om-lovencentret/kristineberg>
Kristineberg Marine Research and Innovation Centre: <https://kristinebergcenter.com/>

Sven Lovén centrum för marin infrastruktur – Tjärnö:
<https://loven.gu.se/om-lovencentret/tjarno>
<https://loven.gu.se/skola-och-allmanhet/for-allmanheten/besok-pa-tjarno>

Svenska Science Centers: <https://fssc.se/>

Tillväxtverket. Hållbar turism <https://tillvaxtverket.se/amnesomraden/affarsutveckling/turism-och-besoksna-ring/hallbar-turism/varfor-arbeta-med-hallbarhet.html>

Unesco World heritage convention: <https://whc.unesco.org/en/convention/>

Universeum: <https://www.universeum.se/sv/>

Visit Sweden: <https://visitsweden.com/>

Vitlycke museum, Västarvet: <http://www.vitlyckemuseum.se/>

Västerhavsveckan: <http://vasterhavsveckan.se/>

Muntliga uppgifter

Andersson, Åsa. Sotenäs kommun, 2018-12-11, 2019-04-09

Brock, Elisabet. Destination Havstenssund, 2018-12-12, 2019-02-14

Bureborn, Sofia. Institutionen för akvatiska resurser. SLU. 2019-05-10

Gunnäs, Anne. Lysekils kommun, Kristineberg Marine Research and Innovation Centre, 2019-01-31.

Hjelm, Joakim. Havsfiskelaboratoriet i Lysekil, Institutionen för akvatiska resurser, SLU, 19-03-21

Jämting, Maria. Havets hus, 2019-01-10

Larsvik, Martin. Sven Lovén centrum för marin infrastruktur Tjärnö, 2019-01-21

Lundenmark, Hans. Vitlycke museum, Västarvet, 2019-01-29

Norder, Andrea. Sven Lovén centrum för marin infrastruktur Kristineberg, 2019-05-15

Persson, Inger. Vitlycke museum, Västarvet, 2019-01-29

Sjögren, Linnea. Destination Havstenssund, Catxalot, 19-02-14

Svensson, Per. Sotenäs Symbioscentrum 2018-12-11, 2019-04-09

Säll, Cia. Lysekils kommun, 2019-03-18

Tysklind, Anders. Kosterhavets nationalpark, 2019-03-29

Kulturmiljöprogram

Lysekil

Kulturmiljöer i Lysekils kommun: historia och program för vård och bevarande. (1992). Lysekil: Lysekils kommun

Tanum

Tanum: kulturminnesvårdsprogram för Tanums kommun. (1984). Tanumshede: Tanums kulturnämnd

Komplettering:<https://www.tanum.se/boendemiljoinfrastruktur/bygglovtilstandochfastighetsfragor/kulturmiljo.4.7664b4813898b7df9844739.html>

Strömstad

ÖP Strömstad. Översiktsplan för Strömstad kommun. 2013. Del 3. Översiktsplanens underlag.

<https://www.stromstad.se/download/18.14c03e7214b314b68821f522/1487066863660/Del3%20-%20%C3%96versiktsplanens%20underlag.pdf>

Sotenäs

Kulturmiljöer i Sotenäs kommun. Kulturhistoriskt underlag för översiktsplan 2010

Linnea Nordell & Lars Rydbom Bohusläns museum. Rapport 2009:48

<https://www.sotenas.se/download/18.342b798515b7e79110da6ede/1492693764378/Kulturmilj%C3%B6underlag>

Bilagor

Bilaga 1: Inbjudan till workshop

Bilaga 2: Dokumentation workshop

Inbjudan till workshop

Kunskapsturism och samverkan

Hur ökar vi värdet av kunskapsturismen genom förbättrad samverkan mellan aktörerna?
Maritim utveckling i Bohuslän inbjuder till temadag kopplat till Kunskapsturism.

6e maj kl. 10.00 – 15.30

Program

- 09.30 **Mingel och kaffe**
- 10.00-10.30 **Introduktion till dagen** – Maria Persson
Vitlycke museum – Kort presentation
Maritim utveckling i Bohuslän – Carl Dahlberg
Presentation av deltagare och deras framtidsvisioner
- 10.30-12.00 **Forskare från Göteborgs Universitet om kunskapsturism.**
Maria Persson – Om kunskapsturism och Science tourism.
Presentation av intervjustudie av norra Bohusläns aktörer, best practise och analyser.
Eva-Maria Jernsand – co-creation och framtidens turism
- 12.00-13.00 **Lunch på Vitlycke museum**
- 13.00-14.00 **Workshop - Kunskapsturismensvärden** - analys och diskussion av aktörernas prioriteringar
- 14.00-14.45 **Walk and talk på tema: Samverkan med näringslivet**
- 14.45-15.30 **Kaffe och summering av dagen, reflektioner, nästa steg**
- 15.30-16.15 **Promenad till Vitlyckehällen - visning med maritim fokus (för den som önskar)**

Anmälan och information

När: Måndag 6 maj

Tid: kl. 10.00-15.30

Plats: Vitlycke museum, Tanum

Anmälan: Senast 10 april till
maria.persson@archaeology.gu.se
eller 0705-825921

EUROPEISKA UNIONEN
Europeiska regionala
utvecklingsfonden

VÄSTRA
GÖTALANDSREGIONEN
REGIONUTVECKLINGSNÄMNDEN

TILLVÄXT BOHUSLÄN

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Dokumentation

Workshop Kunskaps- turism och samverkan

Workshopen ”Kunskapsturism och samverkan” hölls den 6 maj 2019 på Vitlycke museum, Tanum. Workshopen anordnades inom ramarna för Maritim utveckling i Bohusläns delprojekt ”Kunskapsturism”. Utgångspunkten var den intervjustudie med kunskaps- och vetenskapsaktörer som genomförts inom projektet under vinter-vår 2019.

När: 6 maj, 09.30-16.15
09.30-10.30 Kaffe, introduktion och presentationer
10.30-12.00 Forskare från Göteborgs universitet om Kunskapsturism
12.00-13.00 Lunch på Vitlycke museum
13.00-15.30 Workshop
15.30-16.15 Hällristningsvandring

Var: Vitlycke museum, Tanum. Workshopen hölls i museets bibliotek. Inom dessa väggar finns en stor samling av böcker om hällristningar och bronsålder – ett kunskapslager som var en inspirerande inramning för en dag om kunskapsturism. Under workshopen användes även andra rum i museet för samtal samt museets bronsåldersgård för ”walk and talk”.

Vem: 13 personer deltog i workshopen. Bland dessa fanns representanter från de stora kunskaps- och forskningsaktörerna i Norra Bohuslän såsom Sven Lovén centrum för marin infrastruktur, Tjärnö, Havs fiskelaboratoriet i Lysekil SLU och Vitlycke museum, Västarvet, utvecklare från Sotenäs symbioscentrum, representanter från pågående projekt med koppling till kunskap och turism och forskare från Göteborgs universitet (se deltagarlista).

Workshopen leddes av Maria Persson, delprojektledare för Maritim utveckling i Bohusläns delprojekt Kunskapsturism. Från MUB deltog även Carl Dahlberg, processledare. Workshopen dokumenterades av Charlotta Raffone, GU.

EUROPEISKA UNIONEN
Europeiska regionala
utvecklingsfonden

VÄSTRA
GÖTALANDSREGIONEN
REGIONUTVECKLINGSNÄMNDEN

TILLVÄXT BOHUSLÄN

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Workshopens syfte

Workshopen syftade till att diskutera kunskapsturismens potential och möjligheter med tyngdpunkt på aktörernas prioriteringar och framtidsvisioner samt hur värdet av kunskapsturismen kan ökas genom ökad samverkan med näringslivet. Fokus låg dels på att utbyta erfarenheter av arbete med kunskapsturism genom diskussioner kring hur vi arbetar idag och hur vi skulle vilja arbeta i framtiden, dels på hur vi kan bidra till ökad samverkan mellan olika aktörer för att förbättra möjligheterna för en framgångsrik kunskapsturism.

Upplägg

Dagen delades upp i två block. Under den första delen presenterade alla medverkande sig själva och sina verksamheter samt deras framtidsvisioner med koppling till kunskapsturism. I detta första block presenterades även forskning med koppling till kunskapsturism av tre forskare från Göteborgs universitet. Anita Synnestvedt, Institutionen för historiska studier, föreläste om begreppet kunskapsturism och lärande. Eva Maria Jernsand, Företagsekonomiska institutionen, föreläste om Co-Creation och framtidens turism. Avslutningsvis föreläste Maria Persson om Science tourism och presenterade intervjustudien av norra Bohusläns aktörer som genomförts inom MUB's projekt "Kunskapsturism". Denna föreläsning blev ett avstamp för eftermiddagens workshop och diskussioner.

Dagens andra block utgjordes av två workshopaktiviteter.

WORKSHOP DEL 1

Workshop – Kunskapsturismens värden. Analys och diskussion av aktörernas prioriteringar.

Gruppen delades först in i tre mindre grupper och sessionen avslutades med att alla återsamlades för att tillsammans formulera idéer och förslag kring det givna temat och sammanställande av ett antal bärande värden för kunskapsturismen. Här följer en kort sammanfattning av de punkter som lyftes fram:

- Hållbarhet – kunskapsturismens bidrag till hållbar utveckling, både genom kunskapsinnehåll och aktiviteter.
- Säsongsbreddning. Kunskapsturism som en möjlighet att förlänga säsongen och att utveckla arrangemang på denna grund.
- Kunskapsturismen som väderberoende lyftes fram som en tillgång. Kunskapen finns i alla väder.
- Kunskapsturism kan skapa värde även på samhällsnivå – den bidrar till lokal stolthet. Viktigt är dock att den genomförs med respekt för orten och invånarna.
- Kunskapsturism kan bidra till möjligheter för levande samhällen.
- Kunskapsturism som lokal tillväxtfaktor, här finns stora möjligheter.
- En viktig utgångspunkt för kunskapsturism är att plocka fram det unika för platsen.
- Vikten av att hålla kunskapsflaggan högt. Att tänka på vilken kunskap som förmedlas och att vid behov tillfråga "experter" för att hålla hög kvalitet.
- Även kunskapsturismen skall vara lustfylld, inte kravfylld.
- Familjer med barn som viktig målgrupp.
- Avslutningsvis diskuterades vikten av fortsatt arbete med samverkan och hur viktigt det är för oss alla, vilket skapade en övergång till nästa workshopdel.

WORKSHOP DEL 2

SAMVERKAN MED NÄRINGSLIVET

Hur kan vi samverka och skapa mervärde? Finns det hinder – och i så fall - hur kan dessa avhjälpas?

I norra Bohuslän finns kraftfulla kunskaps- och vetenskapsaktörer. Det finns även många företag inom besöksnäring. Hur kan vi arbeta för en ökad samverkan? Denna del av workshopen genomfördes genom en "Walk and Talk" i Vitlycke museums bronsåldersgård och en återsamling över kaffe i museet. De punkter som diskuterades kan sammanfattas såsom:

- Flera deltagare upplevde det som svårarbetat när det inte finns någon som håller samman eller leder samverkansprojekt. En kommun kan exempelvis vara en "neutral part" och fungera som "sammankallare".
- Det är lätt att starta projekt, att ha idéer, men svårt att hålla dem levande. Tidsbrist är en stor riskfaktor. Ytterligare en riskfaktor är att det ibland är geografiskt långt mellan de olika inblandade. Återigen betonades vikten av en sammanlänkande part.
- En gemensam bas är viktig för "livslängden" på samverkansprojekt.
- Ett exempel på ett lyckat samverkansprojekt är "Gröna mötesplatser" i Strömstads kommun. Här är fokus Kunskap – Miljö – Hållbarhet. Nätverket har möten varannan månad och en gemensam marknadsföringsbudget. De viktigaste faktorerna har varit en gemensam värdegrund och en tydlig win-win fokusering, samt att de medverkande är ganska få och befinner sig geografiskt nära varandra. Här har funnits utrymme att hjälpa varandra med att tipsa om personal, utbyta kunskap och färdiga paket.
- Det finns svårigheter i att olika "kulturer" och traditioner krockar, som exempelvis mellan en stor institution som Göteborgs universitet och en liten entreprenör som t.ex. hyr ut boende eller båtar. När dessa olika aktörer ska mötas blir det ibland stora utmaningar. Andra exempel på olika strukturer är exempelvis museer, privata företag, och kommuner. Dessa olika strukturer kan ses som trösklar som man måste "ta sig över" vid uppstarten av ett projekt. Ett konkret exempel som gavs var att vissa aktörer måste ta betalt och vissa andra får ta betalt. Aktörerna har med andra ord mycket olika förutsättningar. Det betonades dock att det trots detta är fullt möjligt med ett gott och givande utbyte för alla parter.
- En möjlig väg att gå är att aktörerna skulle kunna "dela" på vissa produkter, som att utarbeta informationsmaterial till externa guider, som sedan kan ta emot egna grupper och visa platsen. Detta skulle vara en viktig tillgång vid stora besöksgrupper, som kan vara en utmaning att hantera på ett tillfredställande sätt. Förslag diskuterades om möjligheten att utbilda befintliga guider med exempelvis "marina paket" så att de större verksamheterna kan förstärkas vid behov och samverkan kan skapas, till allas fördel.
- I flera av miljöerna finns möjlighet för externa guider att bedriva verksamhet, en verksamhet som kan stödjas med informationsmaterial. Andra miljöer är mer stängda för externa aktörer.
- Samverkan med privata aktörer är idag relativt begränsat.
- Avslutningsvis betonades vikten av tydlig win-win för alla parter och ett samarbete på allas villkor som den viktigaste utgångspunkten för samverkan.

Dagen avslutades med en promenad till Vitlyckehällen och en temavisning om hållristningarna som en del av en maritim värld och maritima praktiker.

Text: Charlotta Raffone och Maria Persson

Foto: Charlotta Raffone

Deltagarlista

- Carl Forsberg, Sotenäs kommun, Granitkusten
- Elisabet Brock, Destination Havstenssund
- Johan Gustafsson, Vitlycke museum
- Hans Lundenmark, Vitlycke museum
- Martin Larsvik, Sven Lovén centrum för marin infrastruktur, Tjärnö
- Sofia Bureborn, Havsfiskelaboratoriet i Lysekil, Institutionen för akvatiska resurser, SLU
- Maria Bodin, Tjärnö - Scary Seafood och Marint Gränsregionalt forum - Skagerrak
- Stina Gottlieb, Sotenäs symbioscentrum
- Carl Dahlberg, Maritim utveckling i Bohuslän
- Eva-Maria Jernsand, Centrum för turism, Handelshögskolan, Göteborgs universitet
- Anita Synnstedt, Institutionen för historiska studier, Göteborgs universitet
- Maria Persson, Maritim utveckling i Bohuslän, Göteborgs universitet
- Charlotta Raffone, Göteborgs universitet

Den här rapporten är framtagen inom
projekt Maritim Utveckling i Bohuslän.
Läs mer på www.tillvaxtbohuslan.se/mub

*Maritim Utveckling i Bohuslän skapar
förutsättningar för små och medelstora
företag att stärka sin professionalitet,
hållbarhet och innovationskraft.*

EUROPEISKA UNIONEN
Europeiska regionala
utvecklingsfonden

VÄSTRA
GÖTALANDSREGIONEN
REGIONUTVECKLINGSNÄMNDEN

TILLVÄXT BOHUSLÄN

GÖTEBORGS
UNIVERSITET